

Széplaki Erzsébet

Érdemes tankönyvíró

**Szövegértést fejlesztő
gyakorlatok 5.**

KÉZIKÖNYV

Kedves Kolléganő! Kedves Kolléga!

Remélem, nem veszed tolokodásnak, hogy nemcsak a levelemben, hanem a kézikönyv egészében a tegező formát használom. Egyrészt pedagógusok között ez már csak így szokás, másrészt lehet, hogy személyesen is ismerjük egymást, mert az elmúlt évek során találkoztunk valamelyik általam tartott módszertani előadáson, képzésen. Az is elképzelhető, hogy szerepelsz a módszertani e-mail-es levelezőlistámon, ahonnan a mindennapi tanítási gyakorlatban hasznosítható anyagokat küldök neked. Ha szeretnél csatlakozni a kollégák többes táborához, kérlek, jelezd nekem, **kizárólag** az e-mail-címemre: csopike9@gmail.com.

A 2020/21-es tanév ismét nagy változásokat hoz(ott) az oktatásügyben, így a tanításban is. Bevezették az új Nemzeti alaptantervet, valamint az 1., 5. és 9. évfolyamon az új kerettantervet. Ezekről a dokumentumokról nem szándékozom véleményt nyilvánítani. Ez van, ezt kell szeretni, ahogyan ezt a nagy-mamám mondaná. Nem problémákat szeretnék feltárni, hanem megoldásokat javasolni.

A 2020/21-es tanév az én tankönyvírói munkámban is vízvázlató lett. A hivatalos tankönyvlistán már nem talátlad sem az 5. évfolyamos *Nyelvtan tankönyvemet* és *munkafüzetemet*, sem a *Szövegértést fejlesztő gyakorlatok* című tankönyvemet. Ahogy mondani szokták: *Ha Isten becsuk egy ajtót, valahol máshol kinyit egy ablakot*. Számomra a Műszaki Könyvkiadó vált a kinyíló ablakká. Ettől a tanévtől már a Műszaki Könyvkiadó gondozásában jelenik meg a *Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 5. évfolyam* taneszközöm. Ehhez készítettem ezt a kézikönyvet.

Az 5. évfolyamos nyelvtan helyi tantervhez Word-formátumban tudsz hozzájutni a Műszaki Könyvkiadó honlapján (<https://www.mkkonyvkiado.hu/letoltesek/kozismeret>).

A heti kétórás tanmenet szerinti haladási ütem nehezen teszi lehetővé a *Szövegértést fejlesztő gyakorlatok* használatát, ezért alkalmazását azoknak a kollégáknak javaslom, akiknek heti 2,5 vagy 3 óra áll a rendelkezésükre az 5. évfolyamos tananyag elsajátítására és az anyanyelvi képességek fejlesztésére. Mivel az új NAT és a kerettanterv a magyar nyelv óraszámához rendezte a *Szövegértés és szövegalkotás a gyakorlatban* témakört, ezért én is 2,5 és 3 órás nyelvtan tanmenetjavaslatba építettem be a *Szövegértést fejlesztő gyakorlatok* tanórai felhasználását.

Ezek a tanmenetjavaslatok szintén a Műszaki Könyvkiadó weboldaláról tölthetők le: (<https://www.mkkonyvkiado.hu/letoltesek/kozismeret>).

Ez a tanári kézikönyv abban tér el az előzőtől, hogy szerepel benne az új vagy átdolgozott szövegekhez kapcsolódó feladatok megoldása. Elkészítésekor elsősorban a gyakorlati használhatóságot tartottam szem előtt. Minden esetben – amikor szükségesnek tartottam – nemcsak a feladatok ellenőrzésére vonatkozó **megjegyzéseimet** tettem közzé, hanem a **módszertani javaslataimat** is. Mindenképpen fontosnak tartom kiemelni, hogy a kézikönyvön belül **tanítási és tanulási algoritmusokat** is találsz. Ahhoz, hogy hatékonyan tudjuk a tanítványaink szövegértési képességét fejleszteni, el kell sajátítaniuk az adott képességfejlesztéshez kapcsolódó algoritmusokat. Nem volt ez másképpen alsó tagozaton sem a betű- és írástanítás során.

Kérlek, ha bármilyen elírást, betűkihagyást stb. észlelsz a taneszközben, jelezd nekem e-mailben: csopike9@gmail.com. Hálás leszek érte. A következő kiadásban már javítani fogjuk!

Befejezésül engeddd meg, hogy felhívjam a figyelmedet a Műszaki Könyvkiadó gondozásában már megjelent módszertani segédleteimre, amelyeket a Kiadó webáruházában (<http://konyvbagoly.hu>) **20% kedvezmény**el tudsz megrendelni.

Középiskolás akarok lenni Magyar nyelv és irodalom felvételi feladatsorok (MK-2480)

A feladattárban öt témakörben található azok a feladatok, amelyek megoldásával használóik nemcsak a középiskolai magyar felvételi, hanem a középiskolai nyelvtan- és irodalomórákra is felkészülhetnek. Ezek a feladatok elsősorban az anyanyelvi, helyesírási, szövegértési és szövegalkotási képességeket, valamint a szókinccs elemeit aktivizálják. Minden témakör elején jótanácsok olvashatók. A kiadvány végén megtalálhatók a feladatok megoldásai.

Ajánlom mindazok – szülők, magyartanárok – figyelmébe ezt a segédletet, akik támogatni kívánják azokat a diákokat, akik középiskolások akarnak lenni.

Új helyesírási szabályzat – A változások tanításának módszerei (MK-2406)

A 2015 szeptemberében megjelent *A magyar helyesírás szabályai – Tizenkettedik kiadás* könyvben külön fejezet található *Változások A magyar helyesírás szabályai 12. kiadásában* címmel. Mennyivel nyújt több segítséget az általam írt módszertani segédlet?

Minden példát kigyűjtöttem a szabálypontok szövegének pontosítására és kiegészítésére. Az új szabálypontok, szabályváltozások megtanításához hozzárendeltem az adott évfolyamot. Módszertani javaslatokat, ötleteket társítottam hozzájuk, valamint feladatsorokat állítottam össze a rögzítéshez, gyakorláshoz. Az ellenőrzés megkönnyítésére a feladatok után a megoldásuk is megtalálható. A megváltozott helyesírási szavak jegyzékét kiegészítettem. Az egyes szavaknál feltüntettem a kapcsolódó szabálypontok számát, és további példaszavakat is írtam hozzájuk. Táblázatokkal, gondolattérképpel segítem a szabálypontok rendszerének megértését és tanulását-tanítását.

A szövegalkotás tanításának módszerei, 3–8. évfolyam (3 kötetes)

A kötetek felépítése

- Az elsajátítandó alapfogalmak
- Fejlesztési célok, követelmények és fejlesztendő képességek
- Szóbeli szövegalkotás az írásbeli szövegalkotás előkészítéséhez
- Az adott fogalmazásműfaj tanításának algoritmusa
- Az adott fogalmazásműfaj szövegalkotási algoritmusa
- Óravázlatok

Az 1. kötet témái (MK-1903)

- A szöveg és a szövegalkotási műveletek
- A mesealkotás tanításának módszerei
- Az elbeszélésalkotás tanításának módszerei

A 2. kötet témái (MK-1904)

- A leírás tanításának módszerei
- A jellemzés tanításának módszerei
- A levélírás tanításának módszerei
- A kevert szövegek tanításának módszerei

A 3. kötet témái (MK-1905)

- A modern kommunikációs műfajok (sms, e-mail, blog, önéletrajz stb.)
- A sajtóműfajok (hír, tudósítás, interjú, riport stb.) tanításának módszerei

A pedagógiai, magyartanári munkádhoz jó egészséget, sok sikert kívánok!

Kollegiális tisztelettel és szeretettel üdvözöllek:

Budapest, 2020

Széplaki Erzsébet, Csöpi

A taneszköz szerkezete

A szövegek mindig a bal oldalon olvashatók, a hozzájuk tartozó feladatsorok a jobb oldalon találhatóak. Így a tanulóknak nem kell lapozniuk feladatmegoldás közben, nyugodtan búvárkodhatnak a szövegben. Erre kell ösztönöznöd őket, hiszen a feladatok megoldásakor vissza kell térniük a szöveghez, ott kell keresniük a megoldásokat, nem az emlékezetükre kell hagyatkozniuk.

A feladatok nemcsak a szövegértő olvasás második szintjére, az értő olvasásra vonatkoznak – tények kiválasztása, magyarázatalkotás, információk alkalmazása –, hanem az értelmező szint elérését is biztosítják. A fejlesztő feladatok kapcsán a tanulók lehetőséget kapnak az önálló véleményalkotásra, a képzelet működésén alapuló kérdések megfogalmazására. Az értelmező olvasás kapcsán a tanulóknak a sorok között kell olvasniuk, hiszen ha a válasz közvetlenül nincs benne a szövegben, ki kell következtetniük azt.

Az egyes feladatok mellett pontszámok is találhatóak, és minden feladatsor végén olvasható az elérhető összes pontszám. Óva intelek azonban attól, hogy ezek miatt a feladatsorokat felméréseknek tekintsd, vagy osztályozandó produktumoknak. A taneszköz címe is utal arra, hogy benne gyakorlatsorok, gyakorlást szolgáló feladatok találhatóak. A pontszámok, amelyek itemek alapján állnak össze, csupán tájékoztatásul szolgálnak a tanulóknak, tanároknak, szülők számára. Arról tájékoztatnak, milyen szinten – kiváló, jó, közepes elfogadható, nemmegfelelő – áll a gyermek a szövegértésben. A százalékos határok ebben nyújtanak fogódzót. Az elért szint ismeretében lehet differenciált osztálymunkában tovább folytatni a képességfejlesztést.

Javasolom, hogy a szövegek feldolgozásakor nyugodt tempót, változatos módszereket és munkaformákat alkalmazz. A feladatok utasítását minden esetben értelmezni kell, eleinte közösen frontális osztálymunkában. Ha a gyenge szövegértéssel rendelkező gyerekek egyedül küzdenek a feladatmegoldással, nagyobb a kudarc valószínűsége, mint a sikerélményé. Csoportmunka vagy páros munka során minden csoporttag azonos pontszámot kapjon. De alkalmazhatsz másfajta értékelési módszert is. Kaphatnak például piros pontot, csillagot, kis képdarabot a hibátlan megoldásért. Utóbbiból egy képet is kirakhatnak. A feltáró vagy fejlesztő szóbeli értékelésre minden feladat ellenőrzése után időt kell szánnod.

Természetesen a szövegek jól használhatók tehetséggondozásra is. A jó képességű tanulók önállóan vagy csoport-, illetve páros munkában dolgozhatnak, esetleg részben vagy teljesen egyénre szabott munkaformát is lehet alkalmazni.

A feladatok megoldása

A három jó tanács

4-5. oldal

1. Erdőben.

Egy kisfiú és egy csalogány.
Sehol.

*Minden helyes válaszelem 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: Az egész mondatos válaszok is jók, például: *A mese egy erdőben játszódik.* A mindennapi kommunikációban azonban az ilyen típusú kérdésre hiányos mondattal válaszolunk: *Erdőben.* A válaszok végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékűek akkor is, ha egyetlen szóból vagy kifejezésből állnak.

A második kérdésre két szereplőt kell megneveznie a tanulónak, ezért jár két pont a megoldásért. Az utolsó kérdésre helytelen *a madár nyelve alatt* válasz, mert a drágakő nem is létezik.

2. A csalogány gondolkodik, beszél, jó tanácsokat ad, érti a fiú beszédét stb.

*Minden helyes esemény 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Javaslat: Érdeemes már előre felhívni a gyerekek figyelmét, hogy két cselekedettel vagy eseménnyel bizonyítsák a történet mesei voltát. Bármelyik felsorolt két esemény vagy cselekedet elfogadható.

3. A csalogány szó szinonimája: fülemüle.

A helyes válasz 1 pont.

4. A szövegből kimásolandó: ne akarj olyat, ami nincs; ne sajnáld azt, ami nem tér vissza; ne higgy a hazug szónak.

*Minden jó aláhúzás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Csak a tanácsok aláhúzásáért adj pontot. Az egész mondat aláhúzását ne fogadd el! Erre előzetesen fel kell hívni a tanulók figyelmét. Az ilyen típusú feladatokkal a lényegkiemelést gyakoroltathatod a gyerekekkel.

5. Akkora, mint egy dió, és úgy ragyog, mint az aranyló napocska.

*A két hasonlat lemásolása 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Javaslat: A hasonlatokat érdemes értelmezni, például mutassák meg a gyerekek a hüvelyk- és a mutatóujjukkal kört formálva, mekkora lehet egy dió, illetve sorolják fel a *ragyog* szó rokon értelmű megfelelőit: *sugárzik, tündököl, szikrázik* stb.

6. Szavatartó, mert elengedte a madarat.
Hiszékeny, mert hihetetlen dolgot is elhitt.
Buta, mert nem fogadta meg a csalogány tanácsait.

*A megfelelő tulajdonság kiválasztása
és a helyes indoklás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: A kisfiú hiszékenységét szóban így bizonyíthatod a gyerekekkel. A csalogány kisméretű madár. Kis nyelve alá nem férhet el egy dió nagyságú drágakő. Ha mégis elférne, nyelve alatt a drágakővel nem lenne képes beszélni.

Ha a tanítási órán nincs arra idő, hogy minden tanulót meghallgathass, vagy páros munkában egymásnak indokoljanak, vagy indoklás nélkül is megkaphatják a 3 pontot.

7. Felmerült a csalogányban, hogy a kisfiú talán nem fogadja meg a tanácsait, ezért próbára tette őt.

*Az ok és az okozat megfogalmazása 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

8. a) Bolondnak tanács – sárba vetett kalács.

A közmondás lemásolása 1 pont.

- b) Buta embernek felesleges tanácsot adni, úgysem fogadja meg.

A közmondás magyarázata 1 pont.

Javaslat: A b) feladatért csak akkor kapjon pontot a tanuló, ha az állításon kívül (buta embernek felesleges tanácsot adni) a következményt (úgysem fogadja meg) is megfogalmazza.

Az ukrán közmondáshoz hasonló magyar közmondásunk: *Bolondnak az Isten is hiába beszél.* Jelentése: buta embernek hiába beszélünk.

9. A szöveg első része: Egy kisfiú... egy csalogányt.
A szöveg második része: – No – gondolta –, ... szabadon bocsátottalak.
A szöveg harmadik része: A csalogány ... és elröpült.

*Minden rész jó bejelölése 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

10. Várható vázlat:

- I. A kisfiú és a csalogány találkozása
- II. A madár próbatétele
- III. Bolondnak tanács – sárba vetett kalács

*Minden jó vázlatpont 1-1 pont,
összesen 3 pont*

Megjegyzés: Természetesen másfajta vázlatpontok is elfogadhatók. Minden vázlatot egyénileg ellenőrizz és értékelj.

Értékelés:

25–23 = kiváló, 22–20 = jó, 19–16 = közepes, 15–13 = elfogadható, 12–0 = nem megfelelő

1. A Hold *mézes szavú*, a Nap gyermeke *tenger sok*, a folyó, a folyam *sebes vizű*.

*Minden jó állandó tulajdonság 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

2. Bekarikázandó szavak: megszámlálhatatlan, rengeteg, csomó, tengernyi, milliányi.

*Minden jó bekarikázás 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

3. A csillagok.

A helyes válasz 1 pont.

Megjegyzés: A válasz végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékű akkor is, ha egyetlen szóból áll.

4. A Napot nem érdekelte, hogy mennyi kárt okoznak a gyerekei az embereknek.

Kiégetik kertjeiket, a földjeiket.

*Minden jó elem 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Javaslat: A megoldásnak feltétlenül tartalmaznia kell a *nem érdekelte a Napot* gondolatot, és azt, mi nem érdekelte a napot: *mennyi kárt okoznak a gyerekei*, valamint a példát: *kiégetik*, azaz tönkreteszik az ember természetes környezetét.

Érdemes röviden beszélgetni a gyerekekkel arról is, mi a következménye a hosszan tartó aszálynak: élelmiszerhiány, magasabb árak stb.

5. Aranyhalakká váltak a sebes vizű folyamban.

A helyes megfogalmazás 1 pont.

6. A csillagok semmilyen kárt nem okoztak az embereknek.

A helyes megfogalmazás 1 pont.

7. Áthúzandó természeti jelenségek: A Föld a Nap körül kering. A Hold felszínének egyenetlensége éjjel látható a Földről. A Nap a Naprendszerünk középpontja. A napfogyatkozást a Hold Föld körüli keringése okozza. A Holdnak – a Földről nézve – változik az alakja. Az árapály jelenséget a Hold tömegvonzása okozza.

*Minden áthúzott megállapítás 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

Megjegyzés: A tanulók egy része – megszokásból – nem áthúzza, hanem esetleg aláhúzza a mondatokat. Ilyen esetben jó megoldás esetén se adj pontot nekik. Ezzel az utasítások, a didaktikus szövegek pontos elolvasására szoktatjuk a tanulókat.

8. Az aranyhalakéra.

A helyes megnevezés 1 pont.

Megjegyzés: A válasz végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékű akkor is, ha egyetlen szóból áll.

9. A számok helyes sorrendje soronként:

- 1., 4.
- 2., 6.
- 3., 7.
- 5.

*Minden jó helyen lévő esemény 1-1 pont,
összesen 7 pont.*

Javaslat: Az események sorrendbe állításának értékelésekor a betűrendbe sorolásra érvényes szempontokat alkalmazd. Ha az első elem helytelen, 0 pontos a feladat. Erről tájékoztasd előre a gyerekeket.

Értékelés:

28–25 = kiváló, 24–22 = jó, 21–18 = közepes, 17–14 = elfogadható, 13–0 = nem megfelelő

Tündérmese

8-9. oldal

1. Messze, az Óperenciás-tengeren túl, Csodaországban.

*Minden jó adat 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

2. szépséggel, (tenger)kék szemmel, sudár alakkal, aranykincsekkel

*Minden jó ajándék megnevezése 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Javaslat: A mondat kiegészítése során ne fogadd el, ha a tanuló a harmadik helyre a sudár alakot, a negyedikre az aranykincseimet kifejezést írja, ugyanis ezek nem a mivel? kérdésre válaszolnak. Hasznos, ha az utasítás értelmezésekor a gyerekekkel bekarikáztatod a mivel szót.

A második helyen nem elég a szemmel szó, hiszen a csöppség nem vakon született. Jelzőként a tengerkék és a kék tulajdonság fogadható el.

3. Legyél olyan szép, mint a tavaszi virág!

A hasonlat helyes megfogalmazása 1 pont.

Javaslat: Hívd fel a tanulók figyelmét, hogy képzeljék magukat a tündér helyébe, és úgy fogalmazzák meg (E/1.) a kívánságukat! Fokozottan ügyeljenek a helyesírásra!

4. a) Idővel elmúlik a szépség.
b) Az idős ember szeme nem csillog úgy, mint a fiatalé.
c) Az öreg emberek többségének hajlott a háta.
d) Az emberek általában irigykednek a tehetősebbekre.

*Minden megadott mondat helyes magyarázata 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Javaslat: Ez a feladat alkalmas a kooperatív technika alkalmazására. A párok vagy csoportok lehetőleg közös véleményt alkossanak, de ha nem tudnak megegyezni, az osztály többi tagjától kérhetnek segítséget a vita eldöntésében.

A d) feladat megoldása és a magyarázat megbeszélése jól fejleszti a gyerekek szociális kompetenciáját. Érdekes kérdés, vajon ők szétosztanák-e felnőttkorukban mások között az anyagi javaikat.

5. A szépség jószág nélkül olyan, mint a virág illat nélkül. A gazdagság jószág nélkül az önzés gyámolítója (önzővé teszi az embereket). A szerelem jószág nélkül olyan tűz, amely pusztít és éget.

*Minden helyes érv 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Javaslat: A második mondat esetében a zárójelben lévő vagy ahhoz hasonló megfogalmazás is elfogadható.

6. Azért, mert minél többet merítenek a jószágból, annál bőségesebb.

A helyes megfogalmazás 1 pont.

Megjegyzés: Az ötödikesek nem biztos, hogy érettek az önállóan moralizáláshoz, ezért feltétlenül hívd fel a figyelmüket, hogy a szövegből keressék meg az ide illő mondatot. „...olyan, akár a forrás, minél többet merítenek belőle, annál bőségesebben buzog”.

7. Azért kívánta a tündérkirálynő a kis hercegnőnek, hogy legyen jó, mert a jószág szép életet ad. Aki jó, másoktól is jót kap. Így lesz boldog ember.

A helyes értelmezés 3 pont.

Javaslat: Más nyelvi megfogalmazást is elfogadhatsz, de ezt a tartalmat kell tükröznie. A feladat megoldása alapos tanári előkészítést kíván. Mindenképpen előzze meg közös megbeszélés. Gyengébb képességű osztályban közös álláspontot is megfogalmazhatnak a gyerekek, így mintát kapnak a hasonló jellegű feladatok megoldásához.

8. Az egyik tündér.

A helyes válasz 1 pont.

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

1. Bekarikázandó szavak: kidülledt szemű, nem válaszolt, kezdte érteni, erőteljesen, háborgat

*Minden rész jó bekarikázása 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

2. Hot Dogok.

A jó válasz 1 pont.

3. Max, Robi, Konrád.

*Minden név 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Bár a fiúk négyen vannak, de a szövegből csak háromnak derül ki a neve.

4. Tengerkék, iskolacsengő.

*Minden helyes válasz 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A válasz végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékű akkor is, ha két szóból áll.

5. Az Ufókat Üldöző Ügynököké.

A jó válasz 1 pont.

Megjegyzés: A válasz végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékű akkor is, ha egyetlen kifejezésből áll.

6. Ráncos fejű, gülüszemű, ráncos arcú.

*Minden külső tulajdonság 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: A válasz végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékű akkor is, ha felsorolás.

7. Későn vették fel a telefont.

A jó válasz 1 pont.

8. Negyvenkettő egész nyolctized másodperccel.

A jó válasz 1 pont.

Megjegyzés: Elfogadható a *negyvenkét* megnevezés is a *negyvenkettő* helyett.

9. Egy másik bolygóról.

A jó válasz 1 pont.

10. Összenyálazzák az egész földgolyót.

A jó válasz **1 pont.**

11. Ha Pop-corn próbariasztásokkal zaklatja a fiúkat.

A jó válasz **1 pont.**

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

Lakatos Imre hőstette

12-13. oldal

1. Keményfalva felett, a Homoród folyó völgyében, Székelyföldön.

*Minden jó helyszíni adat 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Javaslat: Az utasítás értelmezésekor hívd fel a tanulók figyelmét arra, hogy pontosan kell meghatározniuk Holló-kő helyét. A három pont jelzi, hogy három elemből kell állnia a helymeghatározásnak.

2. A tatár sereg, a (tatár) kán, Lakatos Imre, a falusiak (falvak lakói).

*Minden jó szereplő megnevezés 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: A kán esetében elfogadható, ha a *tatár* szót is odaírja a tanuló. A szövegben a falvak lakói és a falusiak elnevezés is szerepel, tehát mindkettő elfogadható.

3. kán: 1. Mongol, illetve török fejedelmi cím. 2. Némely keleti államban: magas rangú méltóság.

A megfelelő jelentés kiválasztása 1 pont.

Megjegyzés: A *Magyar értelmező kéziszótárban* a kán szónak két jelentése található. A szövegkörnyezethez jobban illő, 1. jelentést kell kiválasztania és leírnia a tanulónak.

Ezt a feladatot páros munkában is megoldhatják a tanulók, ha kevés kéziszótár áll rendelkezésre. Esetleg egy-két gyerekkel kikerestetjük, akik felolvassák a jelentéseket, és a többieknek kell dönteniük, hogy az 1. vagy a 2. jelentés illik a szöveghez. Elég, ha csak a számot jegyzik le, majd az ellenőrzést követően diktálás után írják le a jelentést.

4. Áthúzandó kifejezések: A Holló-kőre. A szikla aljához.

*A helytelen helyszínek áthúzása 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Javaslat: A feladat utasítását közösen értelmezzétek, hiszen megoldáskor két dologra kell figyelniük a tanulóknak: át kell húzniuk a választ, illetve a kérdés az, hogy hová NEM menekültek a falusiak.

5. Bekarikázandó:

- Vadász Imre.
- A sok vad elejtéséről.
- Leste az ellenséget.
- A díszes ruhájáról.
- A szívéen.

*Minden helyes bekarikázás 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

6. Például: Boldog vagyok, hogy megmenthettem a falu népét. Milyen büszkék lehetnek most a szüleim rám!

Jó gondolat leírása 1 pont.

Javaslat: A feladat előkészítésekor hívjuk fel a tanulók figyelmét, hogy E/1. személyben kell megfogalmazniuk Lakatos Imre gondolatát. Minél több megoldást hallgassatok meg!

7. 1. A holló-kői barlang.

2. Lakatos Imre.
3. A kán halála.
4. A diadalmenet.

*Minden jó vázlatpont 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: A hiányzó vázlatpont helyett más megfogalmazás is elfogadható.

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

Padovai Szent Antal

14-15. oldal

1. Bekarikázandó szavak soronként:

- hittérítő,
- szabadkozott,
- rábírta valamire,
- megjavul,
- fokozatosan tönkretette.

*Minden rész jó bekarikázása 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

2. Mélyen vallásos volt.

Misszionárius (hittérítő) tevékenységet akart végezni.
Súlyosan megbetegedett.
Egy vihar sodorta Szicíliába.
A prédikációi és a vitái miatt.
A sok munka felőrölte a gyenge egészségét.
A sírjánál meggyógyultak az emberek, és sok csoda történt.

*Minden helyes válasz 1-1 pont,
összesen 7 pont.*

3. 25 36

27 37

*Minden helyes válasz 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Javaslat: A feladat megoldása előtt a következőket tisztázd a tanulókkal: bár Antalt halála után avatták szentté, de életének múltbeli eseményeire is a megváltozott névvel kérdezzük rá. Így van ez napjainkban is. A névváltoztatás után a múltbeli eseményekre is a megváltozott személynevet használjuk.

4. Kibékültek az ellenségek, adósokat szabadon engedtek, a jogtalanul nagy kamatokat visszaadták, a gonosztevők jó útra tértek.

*Minden példa 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

5. A fehér liliom a keresztény művészetben a tisztaság, ártatlanság és szűziesség jelképe.

*Minden helyes elem 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

6. Őrizték meg a lelkük makulátlan fehérségét, tündöklő tisztaságát.

*Minden helyes elem 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A lélek szó két jelzőjét, a fehérséget és a tisztaságot kell pontozni.

7. A kisdéd Jézussal.

*Minden helyes elem 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A kisdéd jelző is fontos elem. Hiánya esetén csak 1 pontot ér a feladat. Fontos az is, hogy a Jézus szó toldalékos legyen, tehát Jézussal a helyes szóalak. Az utasítás értelmezésekor karikáztasd be a gyerekekkel a kívül szót.

Értékelés:

27–25 = kiváló, 24–22 = jó, 21–18 = közepes, 17–14 = elfogadható, 13–0 = nem megfelelő

1. Nagy rangbeli, vagyonbeli különbség volt a királyné, az aranylábú páva és Zéta, a szegény poros veréb között.

*A jó megállapítás 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

2. Aláhúzendók:

- magához tér,
- nagy szegénység,
- mást,
- sajnálkozás,
- ugyanúgy.

*Minden jó aláhúzás 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

Javaslat: A feladat megoldása előtt keressed ki a tanulókkal a szövegből azokat a mondatokat, amelyekben az értelmezendő kifejezések szerepelnek. A tanulók a szövegkörnyezet ismeretében könnyebben rájönnek, melyik jelentést kell aláhúzniuk.

A szöveg 2. sora: – Felséges asszonyom – feleltem, mintha álomból **ocsúdnék**...

A szöveg 18. sora: Nekem tízéves koromban meg kellett váltanom apámékat a **nyomorúságtól**.

A szöveg 25. sora: Mit cselekedhettem volna **egyebet**?

A szöveg 38. sora: A nők **szánalommal** néztek rám.

A szöveg 36. sora: ...arcomat az arcához szorítva, **azonképp** halt meg.

3. Nagyon szegények voltak. Csak a tehén tejével tudta táplálni a gyerekeket. Vagy: Ha elviszik a tehenet, éhen halnak a gyerekek.

A saját vélemény kifejtése 2 pont.

Megjegyzés: A kiindulási pont a szegénység. A következményt kétféleképp fogalmazhatják meg a tanulók. Mindkettő helyes.

4. A szövegben aláhúzendó: Összecsapta a kezét, és rám meredt a tekintete.

Helyes aláhúzás 1 pont.

a) Bekarikázandó: Felháborította.

Helyes bekarikázás 1 pont.

b) Akkoriban nem volt szokatlan, hogy a szegény emberek eladták a gyerekeiket.

Megjegyzés: Ellenőrzéskor érdemes néhány mondatban meghallgatni a gyerekek véleményét Zéta esetével kapcsolatban. A médiában napjainkban is hallhatnak a gyermekkereskedelemről.

5. A császár nem dolgozik, hanem a népe munkájából él. Az emberek hiába dolgoznak sokat, a pénzük nagy részét adóban elveszi tőlük a császár.

*A mondatok helyes értelmezése 2-2 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: A ilyen típusú feladatok kiválóan alkalmasak a szó szerinti jelentésen túli szövegértelmezés gyakorlására. Össze lehet vetni a *ki mint vet, úgy arat* közmondásunkkal.

6. Az édesanya nem akarta elereszteni a fiát. Sírva kiabálta, hogy felgyógyulása után őt adják el rabszolgának. Még halálában is magához szorította.

*Minden bizonyíték 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: A feladat előkészítésekor keressed meg és olvastasd el a gyerekekkel az idevágó szöveg-részletet! „Édesanyám betegen feküdt...”

7. Például: Megismerhetjük a hunok életét. Megtudhatjuk, hogyan vált a rabszolga Zétából szabad ember.

A helyes indok 1 pont.

Megjegyzés: Egyéni ellenőrzést igénylő feladat. Többféle megoldás elfogadható.

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

Színházlátogatás

18-19. oldal

1. 1943-ban.

76.

Tóthné Kovács Emese.

Rónay György.

*Minden helyes válasz 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: Az első kérdésre adott válaszban a *-ban* toldaléknak szerepelnie kell. A válaszok végére kell a mondatvégi írásjel, a pont, mert mondatértékűek akkor is, ha egyetlen szóból vagy egy névből állnak.

2. A szerepeket gyerekek játsszák és nem színészek.

A különbség helyes megfogalmazása 1 pont.

3. A kis herceg. Kiss Róbert, Takács Imre.

*A szerep helyes megnevezése 1 pont,
a két gyermek nevének leírása 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

4. A bekarikázandó név: Tóth Erik.

Helyes bekarikázás 1 pont.

Megjegyzés: Szabó Tibor neve azért nem fogadható el, mert ő három szerepben játszott.

5. Jelmeztervező: Major Anna; Díszlettervező: Hegedűs Éva; Rendező: Tóthné Kovács Emese; Segédrendező: Süttő Ottó.

Minden helyes név **1-1 pont**,
összesen 4 pont.

Megjegyzés: Itt a nevek végére nem kell pontot tenni, hiszen nem kérdésre adott válasz, tehát nem mondatértékű.

A feladat ellenőrzésekor jó, ha rögzítjük a tanulóknak azoknak az embereknek a foglalkozásnevét, akik a színpadi látványért felelősek: jelmeztervező, díszlettervező, rendező, segédrendező, bár a két utóbbinak többértékű a feladata.

6. A jelmeztervező a színészek számára megtervezi azokat a ruhákat, amelyekben játszanak. A sűgő azoknak a színészeknek segít, akik megakadtak a szerepük szövegében.

A helyes válasz 1-1 pont.
összesen 2 pont.

Megjegyzés: A meghatározásokban szerepelniük kell a meghatározandó fogalmaknak: *jelmeztervező, sűgő.*

Ennél részletesebben nem kell foglalkozni a jelmeztervező tevékenységével, de érdeklődő gyerekek utánanézhettek az interneten. A *Magyar értelmező kéziszótárban* nem található meg.

7. Telefonon: (11) 001 567, honlapon: www.mfai.suliszinhaz.xy,
e-mailen: suliszinhaz1@email.hu.

Minden jó elérhetőség 1-1 pont,
összesen 3 pont.

8. Kiegészítendő évszámok:

44	1912-ben
1921-ben	2019

A jó életkor, valamint a három évszám 1-1 pont,
összesen 4 pont.

Megjegyzés: Az életkort ki kell számolnia a tanulónak. (1900-ban született és 1944-ben tűnt el.)

Azt is, hogy melyik évben ült először repülőgépen. (Ha 12 évesen, és 1900-ban született, akkor 1912-ben.

Mivel 21 évesen lett pilóta, ez 1921-ben történt.

Az ilyen típusú feladatokkal kiküszöbölhetjük, hogy a tanulók mechanikusan másolják ki a szövegből információkat.

A repülőgép roncsainak megtalálásának évszámát a következő mondatrészlet alapján következtethetik ki a tanulók: ...tavaly ősszel.... Mivel a plakát 2020-ban jelent meg, ezért el kell fogadnod a **2019-ben** kiegészítést. Ez sajnos – az én hibámból – **nem felel meg a valóságnak**. Az átdolgozás során ez elkerülte a figyelmemet. A lónak is négy lába van, ... Az eredeti plakát 2004-es volt, és annak megfelelően a **2003-ban a jó válasz**. Ezt jelzi a toldalék is. **A következő kiadásban javítani fogjuk**. Természetesen a **2019-ben válaszáért jár a pont**.

9. Nem volt precíz (pontos) pilóta. Gyakran elgondolkodott vezetés közben. A tájat nézegette.

*Minden ok 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Értékelés:

25–23 = kiváló, 22–20 = jó, 19–16 = közepes, 15–13 = elfogadható, 12–0 = nem megfelelő

Miért csíkos a zebra?

20-21. oldal

1. A mesei rész végét jelentő, aláhúzendó mondat a szöveg második bekezdésének utolsó mondata:
Azóta van tele a zebrák irhája fekete csíkokkal.

Helyes aláhúzás 1 pont.

2. Bekarikázandó kifejezések soronként:

- nincs semmi gond,
- bajba fog kerülni miatta,
- nem figyel rá.

*Minden jó bekarikázás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Javaslat: A feladat megoldása előtt kerestessd ki a szövegből azokat a mondatokat, amelyekben az értelmezendő kifejezések szerepelnek. A tanulók a szövegkörnyezet ismeretében könnyebben rájönnek, melyik jelentést kell bekarikázniuk.

A szöveg 3. sora: Kezdetben **minden rendben ment**, de egy idő után...

A szöveg 5–6. sora: Akkor az eső megfenyegette a férjét, hogy hallgasson, mert a szája fogja **a vesztét okozni**.

A szöveg 6. sora: A zebra azonban **rá sem hederített**, ...

3. Aláhúzendó ok: a beszédével.

Helyes aláhúzás 1 pont.

4. A zebra állandóan bosszantotta. A férje rá sem hederített a fenyegetésére.

*Minden jó ok 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A tanuló másként is fogalmazhat, de ez legyen az értelme.

5. A zebra bőre kifehéredett, és sok helyen felrepedt.

*Minden jó következmény 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A hasonlatot – úgy felrepedt, mint a kiszáradt mocsár – nem szükséges idézni.

6. a) Az emberek meggyőződése szerint a zebra irhája elüt a környezetétől → Ezért festettek az utakra fehér csíkokat gyalogátkelőnek.

b) Az út kifestett része hasonlít a zebrák csíkjaira → Ezért a gyalogátkelőhelyet zebrának nevezzük.

*Minden jó következmény 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

7. Azon az útszakaszon különös körülményekkel vezessenek, sőt lassítsanak.

*Minden jó figyelmeztetésem (aláhúzott részek) 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: Az új KRESZ szabályok szerint a kijelölt gyalogos-átkelőhelyen a gyalogosnak abszolút elsőbbsége van a járművekkel szemben. A jármű vezetőjének a kijelölt gyalogos-átkelőhelyet csak fokozott óvatossággal és olyan sebességgel szabad megközelítenie, hogy a járművel, amennyiben szükséges, a gyalogos-átkelőhely előtt meg is tudjon állni.

8. Oroszlánok, hiénakutyák, hiénák.

*Minden jó felsoroláselem 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

9. Az indoklás várható szövege: A zebra ellenségeinek nincs színlátásuk, csak fekete-fehér színeket látnak.

A fekete-fehér csíkos zebra beleolvad a környezetbe. Az ellenségei nem veszik észre.

*Minden jó indokláselem (aláhúzott részek) 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban.

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

A vörös óriáskenguru

22-23. oldal

1. Ausztrália száraz belső területein, víz közelében.

*Az élőhely két elemének a meghatározása 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

2. 1 év: addig szopnak a kölykök

5 hónap: a kölyök kidugja a fejét az erszényből

6–11 hónap: a kölyök elhagyja az erszényt

30 kg: a nőstény testtömege

33 nap: a vemhesség ideje

55 kg: a hím testtömege

*Minden jó adatvonatkoztatás 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

Javaslat: A feladat megoldását előzze meg a szöveg áttekintő olvasása. A számadatokat könnyen megtalálják a gyerekek, kivétel a szövegben betűvel írt 1 év kifejezést. Az ehhez kapcsolódó információt a szöveg utolsó mondata tartalmazza: A kölyköket egyéves korukig (tehát egy évig) szoptatja az anyaállat.

A testsúly szót ne fogadd el! Matematikaórán a tömeg elnevezést kell használniuk a tanulóknak.

3. Az árnyékban hűsöl. Lapos üreget ás, ahová a hőség elől menekül. Erősen liheg, hogy megszabaduljon a hőtől. A vénáit nyalogatja, így hűti magát.

*A felsorolás minden eleme (aláhúzott részek) 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban.

4. A kenguruk a hátsó lábaikkal hatalmasat képesek rúgni. A hasukon lévő vastag bőr megvédi őket attól, hogy hatalmi harc közben halálos sebet ejtsenek egymáson.

*A megállapítás 1 pont, az indoklás 2 pont,
összesen 3 pont.*

5. A mondatok folytatása: (1.) a kicsinye betaláljon az erszénybe. (2.) szülés után két nap múlva már vemhes lehet. (3.) kétféle teje van. Az idősebb kölyöknek való tej zsírban gazdagabb.

*A mondatok helyes befejezése
összesen 5 pont.*

Megjegyzés: A 2. és 3. mondat befejezése 2-2 pontot ér, mivel két fontos (lásd aláhúzás) elemet tartalmaz.

6. A bekezdések tételmondatai: 1. bekezdés: 1. mondat; 2. bekezdés: 1. mondat; 3. bekezdés: 7. mondat (Hátsó lába erős inainak segítségével...); 4. bekezdés: 1. mondat; 5. bekezdés: 4. mondat (a bekezdés utolsó mondata).

*Minden jó tételmondat 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

Megjegyzés: A 3. bekezdésben a kenguru mellső, illetve hátsó lábainak különleges tulajdonságairól olvasnak a tanulók. Ezek a különleges testrészei, valamint a vastag bőrréteggel fedett hasa. A tételmondat a bekezdés közepén helyezkedik el.

7. A vázlatpontok helyes sorrendje:

1. Élőhelye
2. Táplálkozása
3. Különleges testrészei
4. Szaporodása
5. A kölykök táplálása

*Minden jó vázlatpont 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

Javaslat: A vázlatpontokat az egyes bekezdések feldolgozása után is beírathatják a tanulók, vagy a szintetikus olvasást követően egyszerre.

Értékelés:

30–28 = kiváló, 27–24 = jó, 23–20 = közepes, 19–16 = elfogadható, 15–0 = nem megfelelő

1. Nádasokban, folyópartokon, lápokon.

Komótos, elegáns.

*Minden jó válaszelem 1-1 pont,
összesen 5 pont.*

Megjegyzés: Az első kérdésre adott válaszban a *nagy kiterjedésű lápokon* kifejezést is fogadd el, de nem hiányos válasz a *lápokon* szó sem.

Külön hívd fel a tanulók figyelmét a második kérdésben a *milyen?* kérdésre, hiszen a szövegben a *komótosan, elegánsan* szóalakok szerepelnek. Ezekre viszont a *hogyan?* szóval kérdezzük.

Sok gyerek nem ismeri a lépésfajták elnevezését, ezért érdemes bemutatni neki vagy tanári szemléltetéssel, vagy ha van olyan gyerek, aki tudja, milyen az elegáns és a komótos járásmód, akkor ő mutassa be.

2. sügérrel, dévérkeszeggel, ponttyal, csukával, békával, gyíkkal, kígyóval, rákkal, törpeegérrel, madárfiókával

*Minden jó felsoroláselem 1-1 pont,
összesen 10 pont.*

Megjegyzés: A szavakat csak toldalékos alakban fogadd el, hiszen azt kell felsorolni a tanulóknak, hogy *mivel* táplálkozik a vörös gém. Az írásban jelölt teljes hasonulás gyakorlására és a helyesírási képesség fejlesztésére is kiváló a feladat.

A felsorolásban nem kötelező az első szót nagy kezdőbetűvel írni, az utolsó szó után pontot tenni, de mondatértékűnek is elfogadható (nagy kezdőbetű, mondatvégi írásjel).

3. A rajz tartalma: A madár hátraveti a fejét, csőre nyitva. A zsákmány (hal) szájjal előre.

*A két fontos rajzelem 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

4. A tápláléka a szájánál a legkeskenyebb, így könnyebben le tudja nyelni. A fejét azért hajtja hátra, hogy lecsússzon a torkán.

*A helyes indoklás 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

5. Kinyújtják a nyakukat, összehúzódkodnak, felborzolják a tollukat és bólogatnak.

*Minden jó mozgáselem 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: A szövegben a következő mondat segíti a feladat megoldását: *A madarak a násztáncukhoz hasonló mozdulatsor kíséretében váltják egymást a tojásokon.* Tehát a két mozdulatsor valójában megegyezik. Erre kell ráirányítanod a gyengébb képességű tanulók figyelmét, akik esetleg közlik, hogy ez nincs is benne a szövegben. Ezzel a feladattal az analógiás képességüket is fejlesztjük.

6. Beírandó megállapításokhoz rendelt rövidítések soronként:

I I
H I
H I
I H

*Minden jó megállapítás 1-1 pont,
összesen 8 pont.*

Megjegyzés: A következő állítás – A fiókák kilenches korokban teljesen önállóak. – igaz vagy hamis voltának eldöntéséhez számolniuk is kell a tanulóknak. A következő mondatból kell kiindulniuk: Héthetes korokban már repülni is tudnak, két hét elteltével teljesen önállóak. Hét meg kettő egyenlő kilenccel, tehát igaz az állítás, miszerint kilenches korokban teljesen önállóak.

7. Várható válasz: Az öreg madarak a sereghajtók. Megvárják, míg minden fiatal elhagyja a telephelyet.

Feltételezés megfogalmazása 1 pont.

Megjegyzés: Többféle megoldás is elfogadható. Egyéni ellenőrzést igénylő feladat.

8. A várható, hiányzó vázlatpontok: 2. Táplálkozása; 3. Szaporodása; 5. Irány Afrika!

*Minden jó vázlatpont 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Többféle megoldás is elfogadható. Egyéni ellenőrzést igénylő feladat.

Értékelés:

35–32 = kiváló, 31–28 = jó, 27–23 = közepes, 22–18 = elfogadható, 17–0 = nem megfelelő

Tábori plakát

26-27. oldal

1. Ragályon a Xavéri Szent Ferenc Vendégházban.

*Minden jó helymeghatározás 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A válaszzelemekben fontos szerepük van a toldalékoknak. Azok nélkül nyelvileg nem helyes a válasz, és ezért én nem szoktam pontot adni.

2. Július 15–20.

A helyes válasz 1 pont.

Megjegyzés: Ez a forma is jó: Július 15-től 20-ig.

3. 2000 Ft-ba.

A helyes válasz 1 pont.

Megjegyzés: Fontos, hogy a válaszban toldalékos alak szerepeljen.

4. a) 75 000 Ft.

Megjegyzés: A testvérkedvezményt figyelembe kell venni, tehát 3-szor 25 000 Ft, azaz 75 000 Ft.

b) 6000 Ft.

Megjegyzés: A teljes ár 3 fő részére 81 000 Ft lenne. Abból kell elvenni a 75 000 Ft-ot, ami 6000 Ft-tal egyenlő. Rákérdezhetsz másféle számítási módra is. A testvérkedvezmény fejenként 2000 Ft. Három testvér esetében 6000 Ft.

c) Az 5. turnusban.

Megjegyzés: Egy turnusban 6000 Ft a megtakarítás. Az 5. turnusban ugyan már 30 000 Ft, de a 4. turnusban még csak 24 000 Ft.

*Minden helyes válasz 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

5. túra a 400 éves tölgyhöz

A helyes válasz 1 pont.

Megjegyzés: A plakáton kis kezdőbetűvel olvasható a program neve, tehát így is helyes a válasz, de aki nagy kezdőbetűvel írta az is helyesen járt el, hiszen címként is felfogható.

6. Bekarikázandó: számháború, csillagvadászat, bográcsozás.

*Minden helyes bekarikázás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

7. 25 (Huszonöt) napon.

A helyes válasz 1 pont.

Megjegyzés: Tőszámnévet számjeggyel és betűvel is elfogadható. A *nap* szóhoz viszont kell a megfelelő toldalék.

8. Beírandó megállapításokhoz rendelt rövidítések: H, I, I, H, I, H

*Minden jó megállapítás 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

9. Két választott program leírása.

*Minden helyesen leírt programnév 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

1. mártás: hús, hal stb. mellé adott híg, ízesítő ételnemű.

fortély: ravasz ötlet, furfang.

eleink: őseink, elődeink.

Minden jó szómagyarázat **1-1 pont**,
összesen 3 pont.

2. Szakács Tudomány.

Ismeretlen.

Szakácsmester.

Báthory Kristóf és Báthory Zsigmond.

16. sz.

Minden jó adat **1-1 pont**,
összesen 6 pont.

3. a) Keverd össze a sót és a borsot, és hintsd (szórd) meg vele!

b) Mikor jól fő a hús, akkor rakd bele a sóskát (adj hozzá sóskát), sózd meg, kissé (enyhén) borsozd meg!

Minden jó „fordításelem” **1-1 pont**,
összesen 2, illetve 4 pont.

Megjegyzés: Pontozz külön minden tagmondatot! Így jobban nyomon követhető, hogy melyikben mennyi a mai magyar nyelvre fordítandó elem.

4. Aláhúzendó: Azért, mert a magyarok mindig szerettek jókat enni.

Helyes aláhúzás 1 pont.

5. A lényegről beszél.

Felbosszantja.

Másnak is van magához való esze.

Nincs kedvére, nem tetszik neki.

Minden jó szólásmagyarázat **1-1 pont**,
összesen 4 pont.

Megjegyzés: A tanulók használhatják O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című könyvét.

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

1. A fűszeres ételeket, sült húsokat, mártásokat (leveket).

*Minden jó felsorolás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

2. Nem, mert csak 1654-ben került a burgonya hazánkba (külföldet járt diákok által).

*A jó válasz 1 pont, az indoklás 1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A zárójeles rész hiánya nem okozhat pontvesztést, mert a tömörebb indoklásért is jár már a pont.

3. Bekarikázandó: ételízesítő.

Helyes bekarikázás 1 pont.

4. Bekarikázandó: hamis, igaz, hamis.

*Minden helyes bekarikázás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

5. a) *Magyar értelmező kéziszótár* 636. oldal, 2. hasáb

A szó megkeresése 1 pont.

b) ~

A jel lemásolása 1 pont.

c) Halványlila. Ajakos. Aprók, illatosak.

*A kérdésekre adott válaszszavak 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

6. A szövegben bekarikázandó: A vajat felhevítem, majd beleszórom a lisztet. Állandó kevergetés közben aranybarnára pirítom.

*A bekarikázás mondatonként 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

7. 18 dkg.

A tömeg megadása 1 pont.

A jól megmosott tárkony leveleit le kell szedni, és finomra kell vágni. A szárait 2 dl ételízesítő vízben kell megfőzni. A tárkonylevelek egyik fele a rántásba kerül, a másik fele tálaláskor a kész mártásra.

A tárkony felhasználásának leírása 2 pont.

Megjegyzés: A tárkony levelének és a szárának felhasználását értékeljük 1-1 ponttal.

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

1. Egyiptomi fáraó.

23 évig.

Hatalmas piramist építtetett.

Kínában.

*Minden jó válasz 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: A második kérdésre ne fogadjuk el a mettől meddig uralkodott választ, mert a kérdés az, hogy hány évig uralkodott.

2. 146,6 m 230 m x 230 m / 52 900 m² kb. kétmillió

*Minden helyes adat 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Ki kell számolni az alapterületet.

3. 64 000

A helyes válasz 1 pont.

4. A puha talajon a nagy tömeg miatt elsüllyedt volna a piramis.

A helyes indoklás 2 pont.

Megjegyzés: Az indoklásnak tartalmaznia kell a két aláhúzott részt, ezért jár két pont érte.

5. 7 km-re, keletre.

*Minden jó megállapítás 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A felszínes szövegértés egyik alapvető hibája, hogy a tanuló mechanikusan másol(ja) ki a rész(ke)t a szövegből. A szövegben a következő olvasható: „...a Gíza nevű falucskától hét kilométerre nyugatra”. A feladat viszont arra vonatkozik, hogy milyen irányban fekszik a Kheopsz-piramistól Gíza. Ezt érdemes kiemelni az utasítás értelmezésekor.

6. Rabszolgák.

Önkéntesek.

*Minden jó megállapítás 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

7. A Nílus áradásakor nem volt más munkájuk, de szükségük volt pénzre és élelemre. Dicsőségnek számított a fáraó síremlékén dolgozni.

*Minden jó ok 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

8. Várható vázlat:

1. bekezdés: 1. mondat;
2. bekezdés: 1. mondat;
3. bekezdés: 1. mondat;
4. bekezdés: 2. mondat.

*Minden jó aláhúzás 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

9. Várható vázlat:

1. Az épségben maradt világcsoda
2. A piramis méretei
3. A síremlék helye
4. Kik építették a piramisokat?

*Minden jó vázlatpont 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

Megjegyzés: Többféle megfogalmazás is elfogadható. Egyéni ellenőrzést igénylő feladat.

10. Például: A hét világcsoda egyike; Az évezredes világcsoda.

A helyes címadás 1 pont.

Értékelés:

25–23 = kiváló, 22–20 = jó, 19–16 = közepes, 15–13 = elfogadható, 12–0 = nem megfelelő

Turistaként a világűrben

34-35. oldal

1. Fejfájás, hányás, levertség, étvágytalanság.

*Minden jól felsorolt szó 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

2. A súlytalanság állapotában az izomzat leépül, mert nincs igénybe véve.

*Az indoklás két eleme 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban.

3. Ha nem rögzíti magát az űrhajós a hálószekrény falához, alvás közben kilebegne belőle.

*Az ok és az okozat megfogalmazása 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

4. Áthúzandó: Álmodozás az űrutazásról. Álmatlanság.

*Minden helyes áthúzás 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: Ellenőrzéskor szükség esetén hívjuk fel a tanulók figyelmét, hogy áthúzást és nem aláhúzást kellett végezniük, és azt kellett jelölniük, mi NEM következménye a súlytalanságnak.

5. Zuhanyzás közben a vízcseppek a térben szabadon úsznak, amelyeket belélegezhet az űrhajós.

A vízcsepp a tüdőbe jutva halált okozhat, ezért kell használnia az orrcsipeszt.

*Az indoklás minden jó megállapítása 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban.

6. Aláhúzendó mondatok: Az orrcsipeszre zuhanyozáskor van szükség. Naponta elég 4-5 órát aludni.

A nap nagy részében tornázni kell.

*Minden jól aláhúzott mondat 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

7. A szövegben aláhúzendó tételmondatok:

1. bekezdés: 2. mondat
2. bekezdés: 1. mondat
3. bekezdés: 3. mondat
4. bekezdés: 1. mondat
5. bekezdés: 1. mondat
6. bekezdés: 2. mondat

*Minden jól aláhúzott tételmondat 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

8. Várható vázlat:

1. Az űrbetegség jelei
2. Testgyakorlással az izomsorvadás ellen
3. Alvás az űrben
4. Tisztálkodás a Földön kívül
5. Kacsa vagy pelenka?
6. Az űrbéli látvány

*Minden jó vázlatpont 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

Megjegyzés: Többféle megoldás is elfogadható. Egyéni ellenőrzést igénylő feladat.

9. Bármelyik kellemetlenséget kiválaszthatja a tanuló, de két pontot csak akkor kaphat, ha meg is indokolja a választását.

*A kellemetlenség megnevezése 1 pont, az indoklás 1 pont,
összesen 2 pont.*

Értékelés:

30–28 = kiváló, 27–25 = jó, 24–20 = közepes, 19–16 = elfogadható, 15–0 = nem megfelelő

1. A rövidítések jelentése: például, és a többi.

*Minden jó rövidítésjelentés 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

2. díszít, ékesít.

*Minden szövegkörnyezethez illő jelentés 1-1 pont,
összesen 2 pont.*

Megjegyzés: A szövegben az 1. bekezdés 2. mondatában szerepel a szó: Dekorálhatod vele a már megunt vázákat, virágcserepeket, tálakat, ékesítheted az egyszínű gyertyákat, de készíthetsz mutatós ajándékokat, például faliképeket is.

Éksz.² ts ige 1. (ünnepélyes alkalomra) feldíszít, dekorációval lát el.

Arcanum A magyar nyelv értelmező szótára

A gyerekek gyűjthetnek még rokon értelmű szavakat a *díszít* szóhoz, például: *ékesít, ékít, szépít.*

3. Bekarikázandó: decopage-ragasztó, ecset, olló.

*Minden helyesen bekarikázott szó 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Az olló szó nincs a szövegben. A tanulónak ki kell következtetnie a következő mondatból: Vágd körbe a kiválasztott mintát a szalvétából vagy a vékony csomagolópapírból!

Az ilyen típusú feladattal a szöveg értelmezését gyakoroltathatod a gyerekekkel, ami túlmutat a szöveg szó szerinti jelentésén.

4. A többi rétegen nincs kép. Ha beragasztózzuk, a ragasztó csak az alsó réteget ragasztja oda, a többi nem ragad a felülethez.

A helyes indoklás 3 pont.

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban.

5. Helyes számozás: 3., 6., 1., 4., 2., 5.

*Minden helyes sorrendben leírt szám 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

Javaslat: Ha valaki az első sorszámot elrontja, 0 pontot kap a feladatra. Hiszen ha valaki egy ilyen leírás alapján akarja elkészíteni a dísz tárgyat, nem fog neki sikerülni. Ezt feltétlenül be kell láttatnod azokkal a tanulókkal, akik azért reklamálnak, mert ők csak egy „számot” rontottak el, mégsem kapják meg a többi pontot. Ugyanez vonatkozik a többi eljárásrészletre. Tehát a feladatért vagy 6, vagy 0 pont kapható.

6. Várható megoldás: Vágjátok körbe a mintát! Kenjétek be ragasztóval a ragasztandó felületet! Helyezzétek fel a mintát a felületre! Simítsátok el a mintát! A felragasztott képet kenjétek át ragasztóval! Lakkozzátok be a képet!

*Minden helyes mondat 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

Megjegyzés: A munka menetét az 5. feladat alapján könnyen meg tudja oldani a tanuló. A mondatokat azonban csak akkor fogadd el, ha az utasításnak megfelelően a társainak – T/2. személyben, felszólító módban – fogalmazza meg.

7. Ha kívülről kezdjük simítani a papírt, összeráncolódik.

Az ok és az okozati összefüggés megfogalmazása 2 pont.

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell az indoklásban.

Értékelés:

24–22 = kiváló, 21–19 = jó, 18–16 = közepes, 15–13 = elfogadható, 12–0 = nem megfelelő

Készíts csapadékmérőt!

38-39. oldal

1. meteorológus: A légkörrel, az éghajlattal és az időjárás tényezőivel foglalkozó tudós.

meteorológiai mérőeszközök: Az időjárás tényezőinek megfigyeléséhez használt eszközök.

Minden jó szómagyarázat 2-2 pont.

2. Az emberi haj azon tulajdonsága, hogy a nedvesség hatására a hajsza megnyúlik.

A működési elv megfogalmazása 3 pont.

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell az indoklásban.

3.

Minden helyesen lerajzolt rész, a megnevezéshez való kapcsolás 1-1 pont, összesen 8 pont.

4. Kiegészítendő szavak:

1. mondat: férfi, nedves.

2. mondat: nő, száraz.

Minden helyes kiegészítés 1-1 pont, összesen 4 pont.

Javaslat: Állapítsd meg a tanulókkal a tankönyvi illusztráción lévő időjárás-házikóról, hogy nedves vagy száraz lehetett az időjárás ott, ahol állt, amikor a fotó készült.

5. a) $1000\ 000\ l = 10\ 000\ hl = 10\ 000$ hordó.

A jó eredmény 1 pont.

b) 50 tartálykocsiba.

A jó eredmény 1 pont.

c) $1\ 000\ 000\ l : 50 = 20\ 000\ l (= 200\ hl)$

A jó eredmény 1 pont.

6. Elvezetik a folyóvizek, magába szívja a talaj, elpárolog.

*Minden jó felsorolás 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Értékelés:

25–23 = kiváló, 22–20 = jó, 19–16 = közepes, 15–13 = elfogadható, 12–0 = nem megfelelő

Versenyfelhívás

40-41. oldal

1. Olimpia a Gyermekekért Alapítvány.

2019/2020-es tanévben.

Három.

Három.

Nem rendezték meg. (Tokióban lett volna.)

Olimpia Ottó.

*Minden helyes válasz 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

Megjegyzés: Ne fogadd el a toldalék nélküli válaszokat!

Amikor ezt a szöveget átírtam, aktualizáltam, még nem tudtuk, hogy 2020-ban elmarad az olimpia.

2. Az általános iskola felső tagozatosai, a nyolcosztályos gimnáziumok alsó négy évfolyamosai (5., 6., 7. és 8. évfolyamosok), a hatosztályos gimnáziumok első és második évfolyamán tanulók (7. és 8. évfolyamosok).

*Minden helyes megnevezés 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

3.

Forduló	A megrendezés időpontja	Továbbjutók	A verseny lebonyolítói
Iskolai	2019. december 12.	egy csapat	pedagógusok
Megyei	2019. január 30.	egy csapat megyénként	az alapítvány megyei megbízottjai
Budapesti	2019. január 30.	három csapat	az alapítvány kerületi megbízottjai
Országos	2019. február 22.		az alapítvány kuratóriuma

*Minden helyes megnevezés 1-1 pont,
összesen 11 pont.*

4. H, I, H, I, I, I

*Minden helyes döntés 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

5. 10-12 diából álló prezentáció készítése egy általuk választott újkori olimpia magyar vonatkozásairól, plakát készítése a magyar sportolókért való szurkolás buzdítására, egy magyarországi olimpia logójának a megtervezése.

*Minden helyes megnevezés 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Ha szükségesnek tartod, hívd fel a tanulók figyelmét, hogy a döntőbe jutott csapatnak a 2. fordulóban is volt előzetes feladata.

6. Négyen.

A helyes válasz 1 pont.

Értékelés:

30–28 = kiváló, 27–25 = jó, 24–20 = közepes, 19–16 = elfogadható, 15–0 = nem megfelelő

Okostelefon használata okosan

42-43. oldal

1. 6, 1, 2, 3

*Minden helyes szám 1-1 pont,
összesen 4 pont.*

2. Vaku/elemlámpa

Bluetooth

Mikrofon

Főkamera

WiFi

USB-csatlakozó

*Minden helyes megnevezés 1-1 pont,
összesen 6 pont.*

3. Ne a fényképező személy szemébe villanjon.
vagy A fényképezendő dolgot kell megvilágítania.

A helyes válasz 1 pont.

Megjegyzés. Bármelyik megoldást elfogadhatod, illetve az is előfordulhat – ahogyan ezt már biztosan te is tapasztaltad –, hogy a gyerek olyan jó megoldással rukkol elő, amire felnőttként mi nem is gondolunk. A feladat megoldásához háttérismeretre és gyakorlati tapasztalatra is szükség van.

4. Olyan technológiai megoldás, amely vezetékes kapcsolat használata nélkül, rádióhullámok segítségével teszi lehetővé az internetre való csatlakozást.

*A megfogalmazás minden helyes eleme 1-1 pont,
összesen 3 pont.*

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban.

5. Ha a képernyő tetején a WiFi-szimbólum jelenik meg, **már csatlakoztál** egy WiFi-hálózathoz.

Ha visszatérsz egy adott helyre, az okostelefonod ismét automatikusan csatlakozik a már ismert hálózatra.

Minden helyesen átalakított mondat 1-1 pont,

összesen 3 pont.

6. A verzió, amikor az okostelefonon már működik a WiFi-funkció:

Rá kell böknöd az okostelefonon a WiFi-funkcióra. Ezután minden elérhető vezeték nélküli hálózatot látni lehet. Ezek közül kell kiválasztani a megfelelőt. A kiválasztás után felugrik egy képernyő, ahova az adott hálózat jelszavát kell beírni, majd ráböknöd a Csatlakozás lehetőségre.

B verzió, amikor az okostelefonon még nem működik a WiFi-funkció:

Először a készülék kezdőképernyőjén ki kell választani a Beállítások lehetőséget. Egy kis görgetés után rá kell böknöd a WiFi menüpontra, ahol érintéssel kell engedélyezni a funkciót. Ezután minden elérhető vezeték nélküli hálózat látható, amelyek közül választani lehet. A kiválasztás után felugrik egy képernyő, ahova az adott hálózat jelszavát kell beírni, majd ráböknöd a Csatlakozás lehetőségre.

A csatlakozás megfogalmazásának minden helyes eleme 1-1 pont,

összesen 3 pont.

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell a válaszban. A feladat kifejezetten a szöveghez kapcsolódó háttértudásra épít.

Más nyelvi megfogalmazás is elfogadható, például: Rá kell böknöm az okostelefonomon a WiFi-funkcióra. ...

Értékelés:

20–18 = kiváló, 17–16 = jó, 15–13 = közepes, 12–11 = elfogadható, 10–0 = nem megfelelő

Térképen barangolva

44-45. oldal

1. Borsod-Abaúj-Zemplén megye.

Miskolc.

Sajó.

Szlovákia.

Minden helyes válasz 1-1 pont,

összesen 4 pont.

Megjegyzés: A térképről ugyan nem olvasható le a megye neve, de a tanulók előzetes (4. évfolyamon szerzett) ismeretei alapján megoldható a feladat.

A feladatok többségét érdemes páros, még inkább csoport munkában megoldatnod, hiszen a térképen való keresgélés elég időigényes. Itt is igaz, hogy több szem többet lát.

2. Borsodi-medence, Sajó.

Minden jó megállapítás 1-1 pont,

összesen 2 pont.

3. A Sajó bal partján fekszik: Múcsony, Boldva, Alsózsolca, Sajókaza

A Sajó jobb partján fekszik: Sajóvelezd, Szirmabesenyő, Berente, Sajókeresztúr

Minden jó helyre írt folyónév 1-1 pont,

összesen 8 pont.

Megjegyzés: A tanulók már alsó tagozatban tanulják azt, hogy a térképen hogyan állapíthatják meg, melyik a folyó bal, illetve jobb partja.

Jól gyakorolható a térképen való tájékozódás is a települések megkeresésével.

4. Sajóivánka, Vadna, Dubicsány, Putnok.

Minden jó helységnév 1-1 pont,

összesen 4 pont.

5. A 3-as úton.

A helyes válasz 1 pont.

6. Aggteleki-karszt.

A helyes tájegységnev 1 pont.

7. Baradla-bg., Kossuth-bg., Vass Imre-bg., Szarvasól-bg.

Minden helyesen felsorolt barlangnev 1-1 pont,

összesen 4 pont.

8. Bükki Nemzeti Park.

A helyes válasz 1 pont.

Értékelés:

25–23 = kiváló, 22–20 = jó, 19–16 = közepes, 15–13 = elfogadható, 12–0 = nem megfelelő

Az Esztramos-hegy

46-47. oldal

1. extra: különleges

vertikális: függőleges

mons: hegy

Minden jó jelentés 1-1 pont,

összesen 3 pont.

Megjegyzés: Ahogy az utasítás is utal rá, a szavak jelentéséhez nem szükséges lexikont használni, hiszen vagy benne van a szövegben, vagy kikövetkeztethető.

Az 1. bekezdés 3. mondata: Sokáig vélték azt az emberek, hogy az elnevezés a latin *extra mons*: „különleges hegy” magyaros félrehallásából származik.

A 4. bekezdés végén, alulról a 4. sorban: Legnagyobb *vertikális* kiterjedése 75 méter, amelyből 43 métert a II. sz. tó mélysége tesz ki.

javaslat: A feladat megoldása előtt tisztázhatod a tanulókkal, hogy a két alapvető kiterjedés a vízszintes és a függőleges. Mivel a fent kiemelt mondatban a *mélység* szó szerepel, ebből könnyen rájöhetnek a tanulók, hogy ez a függőleges kiterjedésre vonatkozik.

2. Magyarország északkeleti részén, a Rudabánya-hegység Bodván túli folytatását jelentő Szalonnai-hegység északi végén.

A helyes megfogalmazás minden lényeges eleme **1-1 pont**,
összesen 4 pont.

Megjegyzés: Az aláhúzott kifejezéseknek szerepelniük kell az indoklásban.

3. A rajz ovális alakú.

A helyes rajz **1 pont.**

4. $380\text{ m} - 349\text{ m} = 31\text{ m}$. 31 m-rel alacsonyabb a hegy.

A helyes számítás **1 pont.**

Megjegyzés: A feladat megoldásának a számítás is a része, tehát ha csak a végeredményt írja le a tanuló, nem jár az 1 pont.

5. A kőbányászat következtében.

A helyes ok megnevezése **1 pont.**

6. kelet-északkelet és nyugat-délnyugat

A rövidítések feloldása **1-1 pont**,
összesen 2 pont.

7. Áthúzandó mondatok: 1., 2., 4.

Minden jó áthúzás **1-1 pont**,
összesen 3 pont.

8.

Eredeti neve	Más néven	Szint (m-ben)	Hosszúsága	Függőleges kiterjedése
Esztramosi-bg.	Földvári Aladár-bg.	312 m	190 m	7 m
Felső-táró 2. sz.bg.	Kristály-bg.	277 m	46 m	23 m
Rákóczi 1. sz.bg.	Öreg-bg.	180 m	650 m	75 m
Rákóczi 2. sz.bg.	Surrantós-bg.	180 m	533 m	29 m

A táblázatban minden jó adat **1-1 pont**,
összesen 16 pont.

9. Esztramosi-bg.

Rákóczi 1. sz. és 2. sz. bg.

Rákóczi 1. sz. bg.

Minden jó válasz **1-1 pont**,
összesen 4 pont.

Értékelés:

35–32 = kiváló, 31–28 = jó, 27–23 = közepes, 22–18 = elfogadható, 17–0 = nem megfelelő

A szövegfeldolgozás módszertani lépései

Az olvasás jelrendszerének elsajátításával és az olvasástechnika eszközzé fejlesztésével a tanító feltételt teremt a tanulók számára az írott szövegek tartalmának önálló megértéséhez. A szövegek értelmezésével felkészíti őket a lényeg megértésére, a mélyebb tartalmi rétegek felfogására.

Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy a tanulók többsége a 4. évfolyam végére még csak az értő olvasás szintjére jut el. Sok, csak felső tagozaton tanító pedagógus ezt úgy kommentálja, hogy az ötödikesek azt sem értik, amit el tudnak olvasni. Pedig ez így nem igaz.

A következő történet ékes bizonyítéka ennek.

Az egyik iskola 5. osztályában tartottam szövegértés-központú bemutatóórát. A Nap és a Hold című mesét dolgoztuk fel. Az óra előkészítő, motiváló részében olvasástechnikai gyakorlatokat végeztek a gyerekek. A látószögnövelő gyakorlat szóanyagában többek között szerepelt a mézes szavú kifejezés, amely a mese egyik szereplőjének állandó tulajdonsága. Az olvasást követően szómagyarázatot végeztünk. Megkérdeztem a gyerekeket, tudják-e, mire mondjuk azt, hogy mézes szavú. Természetesen az történt, amire számítottam. Senki sem ismerte ezt a kifejezést, ezért megpróbáltam rávezetni őket, és ezt mondtam:

– Van egy mesehős, aki mézesmázos szavaival még a holló szájából is kihízelegte a sajtot. Vajon ki lehet ez a mézes szavú mesehős?

Néhány másodperces csend után egy kisfiú mosolygó arccal, felnyújtott kézzel jelezte, hogy ő már rájött, mire gondolhattam. Felszólítás után elégedett arccal harsogta:

– Micimackó!

Hasonló döbbenet ülhetett ki az arcomra, mint amit a jelenlévő kollégáim arcán láttam. De mielőtt véleménynyilvánítottam volna, megkérdeztem a kisfiút:

– Miért Micimackó jutott az eszedbe?

Azonnal megérkezett a válasz, bár a gyermek szemén látszott, egyáltalán nem érti, hogy miért kérdeztem rá Micimackóra, hiszen a napnál világosabb a magyarázat:

– Tetszik tudni, Csöpi néni, Micimackó szereti a mézet, sokat is eszik belőle, ezért mindig mézes a szája. Ha beszél, így a szavai is mézesek lesznek.

Mondanom sem kell, azért végül is eljutottunk a rókáig, és azt is megbeszéltük, hogy a mézes szavú emberek hízelegnek, túlságosan, sokszor idegesítően kedvesek, és a mézes szavak mögött mindig valamilyen saját érdek áll.

Azon a szövegértési szinten, az értő olvasás szintjén azonban, ahol a történetben szereplő, Dénes nevű kisfiú állt, teljesen jogos volt, hogy a róka helyett ő Micimackóra gondolt. Hozzátevé, hogy a kérdés elhangzásakor ő csak a mesehősre koncentrált, és egy csöppet sem törődött a kérdésben szereplő többi információval.

Csak az értelmező olvasás szintjén képesek a tanulók a sorok között is olvasni, szóképeket értelmezni és megérteni. Ez azonban nem megy máról holnapra. Türelmesen, sok-sok gyakorlással, a különböző képességek együttes fejlesztésével juttathatjuk el a tanítványainkat az olvasás következő, magasabb szintjére.

Az olvasmányok tartalmi és formai vizsgálata fejleszti a tanulók ítélőképességét, erkölcsi és esztétikai értékek iránti fogékonyságát. Ez lehetőséget teremt elemi irodalmi ismeretekkel kapcsolatos tapasztalatok megszerzésére, irodalmi kifejezésformák, stílusbeli és szerkezeti sajátosságok felfedezésére, a magyar nyelv és a magyar kultúra érzelmi átélésére, az olvasás megszerettetésére.

Az önálló tanulás képességének fejlesztése során az alsó tagozat feladata az olvasás-szövegértés képességének fejlesztésébe ágyazva a megismerő képességek intenzív fejlesztése, a tanulási szokások és technikák tanulása, a könyvtárhasználat helyes módjának, az információszerzés lehetőségeinek megismerése, helyes módszereinek elsajátítása.

A következőkben azokat az olvasási és gondolkodási műveleteket veszem sorra, amelyek a legalkalmasabbak a didaktikus, az elbeszélő (szépirodalmi) és a magyarázó-értelmező (ismeretterjesztő) szövegek információtartalmának megragadására, és egyben lehetővé teszik a használható és hasznosítható olvasói szokások kialakítását, kialakulását is.

A didaktikus szövegek

A didaktikus szövegek terjedelme sokkal rövidebb, mint az ismeretterjesztőké, jellegük és funkciójuk is egészen más. Ezeknek a szövegeknek célja az olvasónak címzett valamilyen utasítás közlése. Szinte minden tankönyvben találkoznak a tanulók utasításokkal. A munkafüzetek, feladatgyűjtemények pedig kifejezetten feladatmegfogalmazásokra épülnek. Nemcsak az alsó tagozaton, hanem 5. és 6. évfolyamon is igen nagy gondot kell fordítanunk az utasítások értelmezésére, hiszen ha a tanuló nem érti, mit kell tennie, nem tudja megoldani a feladatot.

Minden új feladattípus utasítását – még felső tagozaton is! – érdemes először közösen, tanári irányítással értelmezni, majd utána ezt a tanulók önállóan is elvégezhetik. Az utasítások szövegében a következőket kell megvizsgálni:

1. Mi az utasítás tárgya?
2. Mi a megoldandó probléma?
3. Mi a válaszadás módja?

Konkrét példákon:

Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 5. évfolyam 21. oldal:

2. **Karikázd be** a megadott kifejezéseknek megfelelő szómagyarázatot!

a) minden rendben megy

eléri célját

nincs semmi gond

katonásan viselkedik

Az utasítás tárgya: Egy megadott kifejezés.

A megoldandó probléma: A jelentés ismeretében a megfelelő szómagyarázat kiválasztása.

A válaszadás módja: Bekarikázás. Ilyen esetben a gyerekekkel grafikusán is kiemeltethetjük az utasításban a *karikázd be* kifejezést!

a) minden rendben megy

eléri célját

nincs semmi gond

katonásan viselkedik

Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 5. évfolyam 9. oldal

2. Sorold fel, **mivel** ajándékozta meg a négy tündér a csöppséget!

Az első _____, a második _____,

a harmadik _____, a negyedik _____.

Az utasítás tárgya: A tündérek ajándékai.

A megoldandó probléma: Az ajándékok megkeresése a szövegben, a hiányos mondat kiegészítése.

A válaszadás módja: Írás.

A tanulókkal meg kell értetnünk, milyen fontos a válaszadás módja is. Sokszor a diákok figyelmen kívül hagyják, hogyan szerepel ez az utasításban. Bekarikázás helyett például aláhúzzák a megoldást. Ilyenkor jó megoldás esetén sem kaphatnak pontot, dicséretet, hiszen nem azt tették, amit a feladat előírt.

A második idézett feladatban az okozhat problémát, hogy a tanulók nem a megfelelően todalékolt szóval válaszolnak a *mivel?* kérdésre, ha csak mechanikusan másolják ki a szövegből a válaszokat. A harmadik és negyedik tündér ugyanis így fogalmazza meg a kívánságát: „Én olyan sudár alakot adok neked, mint amilyen a fiatal pálma törzse.” „Tőlem földbe rejtett aranykincseimet kapod”. A gyakorlatban többször ilyen kiegészítéseket írtak a gyerekek: Az első szépséggel, a második kék szemmel, a harmadik sudár alakot (helyesen sudár alakkal), a negyedik aranykincseimet (helyesen aranykincsekkel).

Érdeemes tehát az utasítás értelmezésekor külön kiemelni a kérdőszót: *mivel?*, és felhívni a tanulók figyelmét, hogy önellenőrzéskor olvassák el magukban a kiegészített mondatot, ellenőrizzék, megfelelően todalékoltak-e minden szót: *Az első szépséggel, a második szép szemmel, a harmadik sudár alakkal, a negyedik aranykincsekkel.*

A megoldás ellenőrzésekor fontos a helyesírási problémákra is felhívni a tanulók figyelmét, hiszen már alsó tagozatban sokat gyakorolták a *-val, -vel* todalékos szavak helyesírását, 5. évfolyamon pedig tananyag a mássalhangzótörvények tanításakor az írásban jelölt teljes hasonulás. Bár ennek a szövegnek a feldolgozásakor még nem tanultak róla.

A válaszok helyesírási és nyelvhelyességi, esetleg stilisztikai értékelésének valamennyi tanítási órán helyt kell kapnia. Így talán sikerülne kiküszöbölnünk azt a gyakori problémát, hogy a gyerekek többsége csak a magyarórákon figyel oda a helyesírásra, a nyelvhelyességre, a stílusra.

Az elbeszélő szövegek

Az elbeszélő típusú szövegek azok a folyamatos, összefüggő írásos szövegek, amelyek célja egy történet, egy esemény leírása. E szövegtípus jellemzői a következők: emberi kapcsolatok, cselekedetek, érzelmek hatásos megformálása, a személyes hangvétel, az olvasóra gyakorolt érzelmi hatás. Idetartoznak: a mesék, novellák, esszék stb., amelyek a szerző szubjektivitását is tükrözik, illetve az objektív jellegű szövegek, mint például az útleírások vagy a tudósítások.

1. Ismerkedés a szöveggel

Ez történhet bemutató olvasással, követő olvasással vagy néma (csendes) olvasással. Az érzelmekre ható elbeszélő szövegekkel (mesék, novellák stb.) való ismerkedés esetében mindenképpen a tanári bemutatót javaslom, nemcsak tantárgy-pedagógiai, hanem nevelési szempontból is. Az érzelmi nevelést a tanár-diák kapcsolatban is nagyon fontosnak tartom. A tanulók tapasztalják meg azt, hogy a tanárjuknak is vannak érzései, érzelmi megnyilvánulásai.

Bizonyos esetekben lehetővé tehetjük, hogy a tanulók kövessék a könyvükben a bemutató olvasást. Nagyon kivételes esetben érdemes egy elbeszélő szöveget előre elolvasatnunk a tanulókkal. Ezt a módszert általában nagyon terjedelmes szövegek feldolgozásakor alkalmazzuk. Igaz, hogy a gyakorlatban sajnos ritkán tudjuk elérni, hogy otthon minden tanuló elolvassa a feldolgozandó szöveget. Ha csak egyetlen tanuló is akad, aki nem olvasta el előre a szöveget, nem tud bekapcsolódni az órai munkába, nem tud aktív szereplője lenni a tanulási folyamatnak.

2. A tartalom felidézése

A szöveggel való megismerkedést minden esetben kövesse legalább olyan szinten a tartalmi felidézés, hogy fogalmaztassuk meg a tanulókkal, miről szólt a szöveg.

3. A cím és a szöveg kapcsolata

A cím funkciójából érdemes kiindulni. A jó cím utal a tartalomra, érdeklődést keltő és rövid.

4. Címadás

Adassunk a gyerekekkel más címet a szövegnek. A tanulói címvariációk meghallgatása arra is jó, hogy képet kapjunk, mennyire értették meg az olvasott szöveget. Ezt a feladatot a szövegfeldolgozás befejezésekként is megoldathatjuk velük.

5. Szómagyarázat

Az irodalomkönyvekben található elbeszélő szövegek többségét a tankönyvszerzőknek lábjegyzetekkel kell ellátniuk, hiszen tanítványaink többségének az elsődleges problémát az okozza, hogy az adott műben a szavak nagy része ismeretlen számukra. Gondoljunk csak Petőfi Sándor *János vitézének*, Arany János *Toldi-jának* szövegére. Napjainkban már a falun élő gyerekek szókincséből is hiányzik a *petrence, a boglya, saroglya* stb. szavunk. Ha lehetőség van rá, amit csak tudunk, szemléltessünk. A mai gyerekek számára ugyanis az „*Ösztövr kútágas hórihorgas gémmel*” kifejezés teljesen értelmezhetetlen. Sajnos nem jobb a helyzet Jókai Mór vagy Móricz Zsigmond prózai szövegei esetében sem. Hogyan várhatjuk el, hogy tanítványaink olyan olvasmányokon váljanak rendszeres olvasókká, amelyeket nem értenek?

Az elbeszélő szövegek esetében is használhatjuk azokat az eljárásokat, amelyeket a magyarázó-értelmező szövegeknél. A szemléltetésnek az irodalmi szövegek esetében is kitüntetett szerepe van.

6. A helyszínek, időpontok, szereplők, események megnevezése

Ezek kiemelésében már elég nagy gyakorlattal rendelkeznek a tanulók felső tagozaton. Alsó tagozatos korokban nemcsak olvasásból, hanem fogalmazásból is sok ilyen jellegű feladatot végeztek.

7. Az események időrendi sorrendbe állítása

Ez sem szokott különösebb gondot okozni a tanulók számára, hiszen sokat gyakorolták már alsó tagozaton is, nemcsak a szövegértés, hanem a szövegalkotás alkalmával is.

8. Tartalmi egységekre bontás

Kezdetben, az 5. évfolyamon, év elején érdemes az alsó tagozaton megtanult, hármas tagolást figyelembe venni: bevezetés, tárgyalás, befejezés. A későbbiekben a tárgyalás további felosztását vezethetjük be: bonyodalom, események kibontakozása, tetőpont.

A Nap és a Hold - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 7. oldal

Számozással állítsd helyes sorrendbe a mese eseményeit!

☐ A Nap gyermekei kiégették az emberek földjét.	☐ A zsákok a sebes vizű folyamba kerültek.
☐ A Hold elhatározása.	☐ A Hold vigasztalta a Napot.
☐ A Hold ajánlatot tett a Napnak.	☐ A Nap körbe-körbe kergeti a Holdat az égbolton.
☐ A felhők mögül előbújnak a csillagok.	

9. A szöveghez kapcsolódó feladatok megoldása

Természetesen egyetlen szöveg feldolgozásakor nem alkalmazhatjuk valamennyi feladattípust. Mindig az adott szöveg, a tanulók szövegértési szintje határozza meg, hogy melyeket használjuk, gyakoroltassuk.

a) Kérdésekre adott válaszok közül a helyes kiválasztása

A Nap és a Hold – Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 7. oldal

2. Karikázd be, milyen szavakkal helyettesíthetnéd a *tenger sok* kifejezést a mesében!

pontatlan megszámlálhatatlan tavi rengeteg mértéktelen száz csomó kétmillió csokor
tengernyi milliomos milliónyi rendíthetetlen megnevezhetetlen

b) Kérdésekre adott válaszok közül a helytelenek kiválasztása

Lakatos Imre hőstette – Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 13. oldal

4. Húzd át, hová nem menekültek a környék lakói a tatárok elől!

A Holló-kőre. Egy barlangba. A sziklaszál aljához.

c) Válaszadás kérdésekre

A három jó tanács – Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 5. oldal

1. Válaszolj a következő kérdésekre!

Hol játszódik a mese? *Erdőben.*

Kik a szereplők? *Egy kisfiú és egy csalogány.*

Hol található a drágakő? *Sehol.*

d) Kérdések megfogalmazása

Minden pedagógus tudja, hogy kérdezni nem könnyű feladat. A gyerekeket is meg kell tanítanunk a kérdezés technikájára, annak helyes nyelvi megfogalmazására. Ebben az esetben szintén mi, tanárok nyújtunk mintát a tanulók számára.

e) Tételmondat kikeresése

A tételmondatok felismerése a vázlatíráshoz nélkülözhetetlen. A tételmondatok kikeresését alsó tagozatban is gyakorolták a gyerekek, akkor természetesen a tételmondat szó használata nélkül. A leglényegesebb mondat kifejezést használták rá.

A Nap és a Hold – Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 7. oldal

A bevezetés tételmondata: Egy kisfiú ment az erdőn át, és fogott egy csalogányt.

A tárgyalás tételmondata: Bocsáss szabadon, és cserébe adok neked három jó tanácsot.

A befejezés tételmondata: Nem hiába tartja a közmondás: bolondnak tanács – sárba vetett kalács.

f) Szövegtömörítés, -bővítés és -átalakítás

Ezt a feladattípust akkor tudják megoldani a gyerekek, ha megértették a szöveg egészét. A történet tömörítését főleg azokkal a tanulókkal gyakoroltassuk, akik hajlamosak a bőbeszédűsége, a felesleges részletezésre.

A tanulók egy része éppen ellenkezőleg, túl tömören beszél, lényeges elemeket hagy el a történet mesélése közben. Átalakításkor például azt kérhetjük a tanulóktól, hogy fejezzék be másként a történetet.

g) A szöveggel kapcsolatos állítások indoklása, bizonyítása

A Nap és a Hold - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 7. oldal

6. Indokold meg, a Holdnak miért nem kellett a földlakók miatt megválnia a gyermekeitől!

A csillagok semmilyen kárt nem okoztak az embereknek.

h) A szöveggel kapcsolatos hiányos állítások kiegészítése, illetve a megfelelő kiegészítés kiválasztása

Tündérmese - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 9. oldal

2. Sorold fel, mivel ajándékozta meg a négy tündér a csöppséget!

Az első szépséggel, a második (tenger)kék szemmel,

a harmadik sudár alakkal, a negyedik aranykincsekkel.

10. Vázlatkészítés

A vázlat készítéséhez feltétlenül használjuk fel a kiemelt tételmondatokat, a szövegfeldolgozás közben megfogalmazott kérdéseket és válaszokat. Minden tanulót el kell juttatnunk arra a szintre, hogy képes legyen önállóan vázlatot készíteni. A fokozatosság elvének a vázlatkészítés tanulásának folyamatában is érvényesülnie kell: vázlatpontok átalakítása, vázlatpontok helyes sorrendbe állítása, hiányzó vázlatpontok pótlása, önálló vázlatírás. Ezeket a feladatokat a diákok csoportban, párban végzett vagy egyéni munkában végezhetik, tanári segítséggel vagy önállóan.

11. A szöveg tartalmával kapcsolatos véleménynyilvánítás

Kiválóan alkalmazható az olvasónapló, amelyet házi feladatként is feladhatunk a tanulóknak. Ezzel a módszerrel elsajátíthatják a tömör, lényegre törő véleménynyilvánítást. Az is elképzelhető, hogy tanítványainknak eltér a véleménye. Ilyen esetben érvek, cáfolatok csaphatnak össze. Ez által fejleszthető szociális kompetenciájuk, empátiájuk; a másokra való odafigyelés, mások véleményének meghallgatása, elfogadásának képessége.

Olvasónapló

Kérdés	Válasz	Indoklás
Mi tetszett a történetben?		
Mi nem tetszett a történetben?		
Melyik szereplő gondolkodása, viselkedése áll hozzám a legközelebb?		
Mennyire elfogadható számomra a történet befejezése?		

12. A szöveg tartalmával kapcsolatos önálló szövegalkotás

A fogalmazás tanításában fontos szerepük van az irodalmi szövegeknek, amelyek mintául szolgálnak a tanulók számára. Először reprodukív szövegeket érdemes alkottatni a tanulókkal, amikor saját szavaikkal mondják el, írják le a történetet. A következő fázisban félproduktív szövegalkotás a feladat, azaz más befejezést alkotnak hozzá, továbbszövik a történetet. Végül a produktív fogalmazások következnek, ahol esetleg az olvasott szöveghez kapcsolódó témát kapnak.

A magyarázó-értelmező szövegek

A magyarázó-értelmező szövegek elsősorban tudományos, illetve ismeretterjesztő jellegűek, és céljuk az információközlés: egy jelenség elmagyarázása, egy esemény bemutatása objektív szempontok alapján. Ide tartoznak a definíciók, a tudományos okfejtések, az érvelések. Ennek a szövegtípusnak a feldolgozása azért is nélkülözhetetlen és fontos, mert a tankönyvi szövegek többsége ehhez a szövegtípushoz tartozik. Az ismeretterjesztő szövegek készítik elő leginkább a szaktárgyak tanulását, ezért hozzájuk kapcsolódik a legtöbb feldolgozó művelet is.

1. A szöveg előzetes áttekintése

A cím, az ábrák, a képek, képaláírások megfigyelése. Feltételezések megfogalmazása a szöveg várható tartalmáról, az új információról. Ez az eljárás megalapozza a kíváncsi olvasói szokások kialakulását. Érdekes hangsúlyozottan foglalkozunk a címmel. A tanulók sokszor átsiklanak a cím fölött. Meg kell értetni velük, milyen fontos szerepe van a címnek, hiszen utal az egész szöveg tartalmára, témájára, segíti a szöveg egészének a megértését.

2. Ismerkedés a szöveggel

Az ismeretterjesztő szövegekkel a tanulók többnyire néma (csendes) olvasással ismerkednek meg. Érdemes rászoktatnunk őket arra, hogy olvasás közben használják a következő jeleket, inzerket, amelyeket az egyes szövegrészek mellett, a lapszálon jelölhetnek:

- ✓ korábban is tudtam
- + új ismeret
- nem tudtam, nem így tudtam
- ? nem értem, kérdésem van

Természetesen a túl hosszú szöveget tanári bemutató olvasással is megismerhetik, illetve követő olvasással: pedagógus felolvasása közben a tanulók némán olvassák a szöveget. Az elkalandozás megakadályozására ilyen esetben olvasás közben számozzák be a bekezdéseket.

Ugyancsak ezt a módszert alkalmazom, ha a tételmondat megtalálásában akarok segítséget nyújtani a tanítványaimnak. Ilyenkor ugyanis olvasás közben a tételmondat előtt rövid szünetet tartok, és lassabb tempóban, hangsúlyosabban olvasom fel. Így készítem elő azt, hogy majd az előadás alapján tudjanak jegyzet készíteni.

Szívesen használom a követő olvasásnak azt a változatát, amikor olvasás közben szándékosan vétek hibát, például kétszer olvasok egy mondatot vagy kifejezést, kihagyok egy mondatot, felcserélek szavakat stb. Ez persze nem öncélúan történik. A gyerekek az olvasás befejezése után bekarikázzák annak a bekezdésnek a sorszámát, amelyikben felolvasás közben hibáztam. A jó bekarikázásért piros pont jár. A következő piros pontot akkor szerezhetik meg a tanulók, ha a hibásan olvasott részt is aláhúzzák a szövegben.

3. A szöveg témájának megnevezése

A tanulók minél rövidebben, lehetőleg egy mondatban fogalmazzák meg, hogy kiről, miről szól a szöveg, mi a témája. Mindenképpen vessék össze az előfeltevéseikkel! Azt „kapták-e”, amit a szövegtől vártak?

4. Ismeretlen kifejezések magyarázata

a) Szövegösszefüggésből

Meg kell tanítani a gyerekeket arra, hogy bizonyos esetekben a szöveg összefüggéseiből is kikövetkeztethetjük egy számukra nem ismert kifejezés jelentését, hiszen így olyan szavakat is megértenek, amelyek nem tudnak meghatározni. Gondoljunk arra, hogy a kisgyerek is felismeri a kört, a négyzetet, pedig nem ismeri a két alakzat definícióját!

b) Tanulói magyarázattal

Szívesen alkalmazom a tanulói magyarázatot, hiszen a gyerekek a társuk ismertetését általában jobban megértik, mint a pedagógusét. A magyarázó tanulót büszkeség tölti el, s még inkább arra sarkallja, hogy nyitott szemmel járjon a világban, és iskolán kívüli forrásokból is tudásra, ismeretre tegyen szert.

c) Tanári magyarázattal (szemléltetés)

Természetesen nem vitatható a tanári magyarázat fontossága sem. Ilyenkor különösen nagy szerepe van a szemléltetésnek, ahol jó szolgálatot tesznek a fényképek, a képeskönyvek is. Sokkal kívánatosabb a tanulási folyamat, illetve a szemléltetés szolgálatába állítani a modern kor vívmányait: az internetet, a számítógépet, a projektort, az interaktív tananyag-feldolgozásokat.

d) Szótár, lexikon felhasználásával

Az ismeretlen kifejezések magyarázata akár meg is előzheti a szöveggel való megismerkedést. Érdeemes a helyesejtési, gyorsolvasási gyakorlatokat úgy összeállítani, hogy a szóanyaguk tartalmazza a tanulók számára várhatóan ismeretlen szavakat, kifejezéseket. Az előzetes szó- és kifejezésmagyarázatok megkönnyíthetik a tanulók számára a szöveg megértését.

A szótárhasználatot irányítani és szervezni kell. Meg kell tanítani a kézikönyvek gyors kezelését, ehhez viszont elengedhetetlen az ábécé tökéletes ismerete és a betűrendbe sorolás szabályainak alkalmazásra képes tudása. Gondot kell fordítani a szócikkek olvasására és értelmezésére is, például a rövidítések, jelek feloldására.

Ehhez természetesen megfelelő tárgyi feltételekkel kell rendelkeznie az iskolának. Nehéz megtanítani például a *Magyar értelmező kéziszótár* használatát úgy, hogy az iskolában csak néhány, esetleg egyetlen darab van belőle. Legalább két-két tanulóként biztosítanunk kell az adott szótárt, lexikont, hogy a használatukat elsajátíttathassuk.

e) Az internet használatával

A mai gyerekek egy része számítógépes környezetben nő fel, tehát ők a számukra ismeretlen szavakat az internetes lexikonokban keresik meg. Ezek között azonban vannak olyanok, amelyek megbízhatósága erősen megkérdőjelezhető. A kerettanterv szerint a pedagógus feladata, hogy a tanulók kritikával fogadják a világhálón megjelenő információkat, és tudjanak közöttük szelektálni. A *hogyan?* kérdésre azonban sajnos még nem találtam meg a választ. Ha van valamilyen jól bevált ötleted, kérlek, oszd meg velem, hogy eljuttathassam a többi kolléga számára.

Hasznos linkek:

A magyar nyelv értelmező szótára:

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/>

Helyesírási tanácsadó portál: <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/suggest>

Magyarország online szinonimaszótára: <https://szinonimaszotar.hu/>

5. A szöveg bekezdések szerinti feldolgozása

Ekkor történik a szöveg új információinak megállapítása. Ehhez szükséges az, hogy a gyerekek beszámozzák a bekezdéseket a könnyebb tájékozódás és ellenőrzés érdekében.

Gyakran tapasztalom, hogy a tanulók nehezen tájékozódnak a szövegben. A feladatok megoldása közben mindig az egész szöveget igyekeznek újraolvasni. Ennek kiküszöbölésére a szöveghez kapcsolódó feladatok utasításának értelmezésével egy időben azt is tisztázom velük, hogy melyik bekezdés alapján tudják megoldani a feladatot.

a) Adatkeresés

A szövegben az adatokat valamilyen látványos módon emeljék ki a tanulók: bekarikázás, bekeretezés, aláhúzás. Erre szerencsére van lehetőség a taneszközben. Meg kell tanítani a diákokat, hogy adatkereséskor ne kezdjék el újraolvasni a szöveget, hanem „pásztázzák” a bekezdéseket (áttekintő olvasás), és csak a(z) (szám)adatokat, valamint a hozzájuk tartozó szöveggörnyezetet figyeljék. Az adatkeresés alkalmával olyan feladatokat is kaphatnak a tanulók, amelyekben téves adatokat javítanak ki, illetve mondatokat egészítenek ki hiányzó adatokkal.

A vörös óriáskenguru - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 23. oldal

2. Írd a megadott adatok után, hogy mire vonatkoznak

1 év: *addig szopnak a kölykök*

5 hónap: *a kölyök kidugja a fejét az erszényből*

6–11 hónap: *a kölyök elhagyja az erszényt*

30 kg: *a nőtény testtömege*

33 nap: *a vemhesség ideje*

55 kg: *a hím testtömege*

b) Lényegkiemelés

Állapítsák meg a tanulók, hogy melyik bekezdésben olvastak a feladat által közölt tényről, eseményről! Egészítsenek ki „nyitott” mondatokat! Az ilyen feladattípusnál jó szolgálatot tesz, ha a szövegben bekarikázzák a nyitott mondatokra utaló szövegrészeket. A lényegkiemelés fontos eleme a bekezdések tételmondatának aláhúzása. A cél az, hogy a tanulók saját szóhasználatukkal próbálják megfogalmazni a tételmondatokat.

A vörös óriáskenguru - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 23. oldal

2. Folytasd a megkezdett mondatokat!

Az anya a kicsi világra jötte után megnyalja az altestét az erszényig, hogy *a kicsinye beletaláljon az erszénybe*. A nőtény kengurunak azért lehetnek folyamatosan kölykei, mert *szülés után két nap múlva már vemhes lehet*. Mivel különböző korú kölyköket is nevelhet az anya, ezért *kétféle teje van*. *Az idősebb kölyöknek való tej zsírban gazdagabb*.

A lényegkiemelés szintén fontos eleme a bekezdések tételmondatának aláhúzása. Jó, ha a tanulók saját szavaikkal is próbálják megfogalmazni a tételmondatokat.

c) Felosztások, rendszerezések

Táblázatok kiegészítése, alkotása segítheti a tanulók gondolatainak rendezését, amely a logikai műveletvégzésük alapját képezi. A felosztások, rendszerezések elsősorban a természettudományos tantárgyak tanulását könnyítik meg számukra.

Az Esztramos-hegy - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 47. oldal

8. Rendezd táblázatba a négy fokozottan védett barlangról szerzett adatokat!

Használd a bg. (barlang) rövidítést!

Eredeti neve	Más néven	Szint (m-ben)	Hosszúsága	Függőleges kiterjedése
Esztramosi-bg.	Földvári Aladár-bg.	312 m	190 m	7 m
Felső-táró 2. sz.bg.	Kristály-bg.	277 m	46 m	23 m
Rákóczi 1. sz.bg.	Öreg-bg.	180 m	650 m	75 m
Rákóczi 2. sz.bg.	Surrantós-bg.	180 m	533 m	29 m

d) Ábrák értelmezése

Vannak szövegek, amelyek grafikont, diagramot, fűrtábrát, gondolattérképet tartalmaznak. A munkatankönyvben jó néhány példát találsz erre. Ezek értelmezésére és a szöveggel való kapcsolatuk felfedezésére is kell időt szánnod.

6. A szöveg újraolvasása

Ez történhet néma (csendes) és hangos olvasással is. Utóbbit azért javaslom, mert ekkor gyakorolhatják a tanulók a hangos olvasást, illetve a felolvasást is. A hangos olvasás gyakorlását a felső tagozaton is folytatni kell. Felolvasáskor időt kell adni nekik arra, hogy a nehezen olvasható szavakat (hosszabb terjedelműeket, mássalhangzó-torlódást tartalmazókat, idegen tulajdonneveket, közneveket) újra áttekinthessék. Az egyéni hangos olvasást feltétlenül kövesse értékelés, illetve az esetleges olvasástechnikai hibák javítása.

7. Vázlatírás

A vázlatot mindig a kiemelt tételmondatok alapján fogalmazzák meg a tanulók.

A vázlat ugyanis nem más, mint a bekezdések témáinak megnevezése. A vázlatírás tanításakor feltétlenül szem előtt kell tartani a fokozatosság elvét. A legkönnyebbtől kell haladni a nehezebb felé, és itt nem a szöveg nehézségére gondolok csupán. Érdeemes először mintát mutatni a jó vázlatra. Ezt követően a tanulók összekevert vázlatpontokat állítsanak helyes sorrendbe, majd ezt követheti a hiányos vázlat kiegészítése, végezetül önállóan alkossanak a gyerekek vázlatot.

A vörös óriáskenguru - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 23. oldal

7. Írd le helyes sorrendben az összekevert vázlatpontokat!

Különleges testrészei	1. Élőhelye
Táplálkozása	2. Táplálkozása
A kölykök táplálása	3. Különleges testrészei
Élőhelye	4. Szaporodása
Szaporodása	5. A kölykök táplálása

8. Pótold a szöveg vázlatának hiányzó pontjait! Vázlat kiegészítése

1. A vörös gém élőhelye	4. A fiókák fejlődése
2. Táplálkozása	5. Irány Afrika!
3. Szaporodása	

9. Készítsd el a szöveg vázlatát! Várható vázlat:

1. _____ Az építtető
2. _____ A piramis méretei
3. _____ Az építési terület
4. _____ A piramis építői

8. Jegyzetelés

Bár ez a **8. évfolyam feladata**, de a teljesség igényét szem előtt tartva már itt is írok róla.

A jegyzet a szöveg tartalmának tömör megfogalmazása. Először csak a legjobb képességű tanulók, tanulói csoportok ismerjék meg a jegyzetelés technikáját. Ehhez az szükséges, hogy a tanuló önállóan tudjon vázlatot írni, mert jegyzetkészítéskor a vázlatból kell kiindulni, hiszen ez a jegyzet alapja. A vázlaton kívül felhasználja még a szövegfeldolgozás során kiemelt adatokat, kulcsszavakat és a felismert ok-okozati összefüggéseket is.

A jegyzet leírását is gyakorolniuk kell a tanulóknak. Érdemes először tanári irányítással csak egy-egy bekezdés jegyzetét elkészíteni. Ilyenkor kell felhívni a diákok figyelmét a rövidítések, jelek fontosságára, hiszen a jegyzetnek tömörnek és jól áttekinthetőnek kell lennie. Fontos, hogy a diákok adott esetben – ez a szöveg jellegétől függ – tudják táblázatba rendezni a szövegből szerzett ismereteiket. A későbbiekben egy-egy bekezdésről készült hiányos jegyzetet egészíthetnek ki, hibás jegyzetet korrigálhatnak. A 8. évfolyam végére kell tudniuk önállóan jegyzetet készíteni.

A dokumentumszövegek

A dokumentum típusú szövegek formailag nem folyamatosak. Olyan írásos információhordozók tartoznak ide, mint a grafikonok, térképek, menetrendek, használati utasítások, különböző nyomtatványok, szórólapok, kérdőívek stb., amelyekkel a tanulók a mindennapi életükben is találkozhatnak. Itt nem a műfajnak vagy a témának van meghatározó szerepe, hanem a szöveg formájának, elrendezésének. A dokumentum típusú szövegek főleg grafikus megjelenített tényeket közölnek. Előfordulhatnak önállóan, például menetrend, használati utasítás stb., illetve a másik két szövegtípus kiegészítéseként, például térképek, ábrák, grafikonok stb.

A dokumentumszövegek jellegéből adódik, hogy általános érvényű algoritmust nem lehet adni az értelmezésükhöz, hiszen másképp kell feldolgozni egy használati utasítást, mint egy menetrendet vagy egy szórólapot, illetve receptet. Amit viszont feltétlenül ki kell emelnem, az a szövegáttekintés fontossága, valamint a tipográfiai megoldások elemzése.

A *Szövegértést fejlesztő gyakorlatok* című taneszközökben minden évfolyamon – így az 5. évfolyamon is – konkrét feladatsorok nyújtanak segítséget a dokumentumszövegek feldolgozásához.

Néhány ötlet a taneszközben található dokumentumszövegek feldolgozásához:

Színházlátogatás - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 18–19. oldal

Előkészítési variációk

1. Színházi élmények felelevenítése, műsorfüzetek bemutatása.
2. Olvasmányélmény felidézése: Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című regénye.

Szövegfeldolgozás

Ismerkedés a szöveggel: néma olvasás.

– A plakát műfajú dokumentum szövegtípus értelmezése az 1–7. feladat megoldásával.

– Felépítése, információblokkok:

- a bemutató helyszíne és időpontja;
- a színdarab szerzője, címe, a színpadi változat készítője, ha van;
- szereposztás;
- a színdarab színre vitelét segítő személyek;
- a színház elérhetőségei.

– Részlet a műsorfüzetből. A szerzőről szóló magyarázó-értelmező szöveg feldolgozása a 8–10. feladatok megoldásával.

Munkaformák

Egyéni munkaként javasolt feladatok: 3., 4., 5., 7. 9.

Páros munkaként javasolt feladatok: 1., 2., 6., 8.

A következő feladatok utasítását különösen fontos értelmeztetni:

3. feladat: ...kettős szereposztás.

Nevelési helyzet: Hogyan illik viselkedni a színházban?

Tábori plakát - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 26–27. oldal

Előkészítési variációk

1. Egyéni tábori élmények felelevenítése.
2. A szórólap fotóinak megfigyelése: Milyennek képzeled a tábort?

Szövegfeldolgozás

Ismerkedés a szöveggel: néma olvasás. A tipográfiai megoldások megfigyelése, szerepe.

A következő feladat utasítását különösen fontos értelmeztetni:

4. c) feladat: Mit jelent a megtérül kifejezés?

Munkaformák

Csoportmunkaként javasolt feladatok: 1–8.

Nevelési helyzet: A tábori szabályok betartásának fontossága, a balesetek elkerülése.

Magyaros ételek - Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 30–31. oldal

Előkészítési variációk

1. Főzéssel kapcsolatos tévéműsorok valamelyik részletének levetítése, az előkészületek megfigyeltetése.
2. Szakácskönyvek bemutatása, gyermekeknek szóló szakácskönyvek ajánlása.

Szövegfeldolgozás

Ismerkedés a szöveggel: néma olvasás. A bevezető rész és a receptek: hozzávalók, elkészítési mód elkülönítése.

Munkaformák

Egyéni munkaként javasolt feladatok: 1., 2., 3., 4.

Páros munkaként javasolt feladatok: 5.,

Csoportmunkaként javasolt feladatok: 6., 7. A csoportmunkában dolgozó tanulók szorgalmi feladatként írják át a receptek szövegét többes szám 2. személyben tegező, illetve magázó formában.

A következő feladatok utasítását különösen fontos értelmeztetni:

3. feladat: ...„modern” fűszer ...

5. feladat: a kakukkfű nem szerepel önálló címszóként...

Nevelési helyzet: A háztartási munkában való részvétel, a főzés közbeni balesetek elkerülésének módjai.